

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Marek Simandl

„Odsun“ Němců z města Rumburk

„Expulsion“ of Germans from the town of Rumburk

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne

Marek Simandl

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za vstřícný přístup, cenné poznámky a ochotu vést mou bakalářskou práci.

Abstrakt

Bakalářská práce na téma „„Odsun“ Němců z města Rumburk“ využívá jak literaturu, tak archivní prameny, přičemž se snaží popsat průběh odsunu Němců v letech po ukončení 2. světové války. Úvodní část práce se zabývá všeobecně vznikem a průběhem odsunu německé menšiny z Československa. Celkově je ale práce zaměřena na město Rumburk, které bylo až do roku 1945 osídleno pouze německými občany, a následný proces úplně změnil složení jeho obyvatelstva. V této práci jsou též vymezeny dvě určité skupiny osob, kterým je věnována samostatná kapitola. Jsou to antifašisté a specialisté. Celá práce si nedává za cíl hodnotit, ale popsat celý proces odsunu, a zároveň se pokusit získat konkrétní údaje o počtu osob, jež byly tímto procesem postiženy.

Klíčová slova

Rumburk, Němci, odsun

Abstract

The bachelor thesis on the topic of „„Expulsion” of Germans from the town of Rumburk“ uses both writing and archival sources, trying to describe the progress of the expulsion of Germans in the years after the termination the World War II. The introductory of the work generally occupies with the genesis and the progress of expulsion German minority from Czechoslovakia. Generally the work focuses on the city Rumburk which was settled only by German citizens up to 1945 and the subsequent process had completely changed the structure of its populace. In this work two specific groups of persons are demarcated, to which a separate chapter is dedicated. These are antifascists and specialists. The whole work does not have the aim to assess but to describe the whole process of expulsion and simultaneously to try to acquire the tangible data about the quantity of persons who were affected by this process.

Key words

Rumburk, Germans, expulsion

Obsah

Úvod.....	6
1. Odsun - všeobecně	14
2. Rumburk a odsun	25
2.1. Rumburk do r. 1945.....	25
2.2. Rumburk a odsun v roce 1945.....	27
2.3. Rumburk a odsun v roce 1946.....	32
2.4. Situace v Rumburku v dalších letech	41
3. Rumburští antifašisté a specialisté	45
3.1. Antifašisté.....	45
3.2. Specialisté.....	49
4. Závěr	52
5. Seznam pramenů a literatury	56
5.1. Prameny:.....	56
5.2. Literatura:	56
5.3. Internetové zdroje:.....	57
6. Přílohy.....	58
6.1. Tabulky.....	58
6.2. Fotografie	62
6.3. Mapy.....	66

Úvod

Odsun Němců představuje jednu z klíčových událostí v historii Československa a Rumburk je příkladem města nacházejícího se v československém pohraničí, které bylo po staletí až do roku 1945 osídleno téměř výhradně německým obyvatelstvem, a odsun se ho dotkl zásadní měrou. Proto se tato práce bude věnovat problematice odsunu Němců z města Rumburk. Proč právě tomuto tématu? Rumburk je sice poměrně malé město, ale historii má bohatou. Problémem ovšem je, že ačkoli jsou poválečné události neodmyslitelně spjaté s Rumburkem, tak téměř nejsou zpracovány v literatuře. Pokud bychom hledali knižně vydané informace o městě Rumburk, nalezneme několik stručných brožur, několik krátkých knih o pravděpodobně nejslavnější události spjatou s tímto městem, jíž je Rumburská vzpoura z roku 1918, pár publikací spojených s Rumburskou Loretou, a nakonec jedinou obsáhlejší knihu, která čtenáři podává přehled o kompletní historii města. Úplně opomenuty z hlediska knih jsou ale například vznik, vývoj a úspěchy zdejšího textilního průmyslu, který měl v tomto městě dlouholetou tradici, a jež ve své době vyvážel výrobky i do Ameriky, a také právě zmiňovaný odsun německého obyvatelstva, což je z mého pohledu obzvláště trestuhodné, vzhledem k tomu, že Rumburk byl do osudného roku 1945 osídlen téměř výhradně obyvateli německé národnosti. Tato událost jako by v očích dnešních obyvatel města snad vůbec neproběhla. Vzpomíná se na to jaký byl v Rumburku život v šedesátých, sedmdesátých, osmdesátých letech, a následně se připomínají především události Rumburské vzpoury, občas se též připomene nějaký výjimečný rumburský rodák z 19. a počátku 20. století, ale jaksi se u něj vždy zapomíná připomenout, že byl vlastně Němec. Období 2. světové války a období těsně po ní se příliš nepřipomíná, samozřejmě se dá občas narazit na článek v místních novinách o něčem z této doby, většinou jde o vzpomínky tehdy nově přistěhovaných českých občanů, ale už i tyto články jsou spíše otázkou předchozích let. Dnes už tuto období moc prostoru alespoň v novinách nenachází. Cílem práce tedy je pokusit se popsat vývoj a průběh odsunu z města, resp. okresu Rumburk, a zjistit co nejvíce údajů o tom kolik osob bylo z tohoto města odsunuto. Kromě toho je cílem práce též popsat průběh odsunu antifašistů a specialistů, a zjistit kolik jich nakonec v Rumburku a okolí zůstalo.

Název této práce zní „Odsun“ Němců z města Rumburk. To, že je slovo odsun dáno do uvozovek může v někom vyvolat otázku, proč je tomu tak. Odpovědí je, že pokud se chceme zabývat poválečným přesunem naprosté většiny obyvatelstva německé národnosti z území Československa, tak ne vždy můžeme mluvit právě o odsunu. K tomuto procesu můžeme kromě tohoto slova stejně dobře přiřadit i slova jako odchod, útěk, vyhnání a evakuace. Stejně tak samotný odsun se dnes dělí na tzv. divoký odsun a organizovaný odsun. Konec války a období těsně po válce mohou provázet hlavně slova odchod a útěk, protože z tehdejšího území Čech neutíkali pouze Němci, kteří se báli odvety Čechů za to, co provedli během války. Z Čech utíkali a odcházeli také zde dlouhodobě žijící Němci a také Němci z celé východní Evropy, kteří utíkali před postupující válečnou frontou a před Rudou armádou. Samozřejmě v této době též docházelo k vyhánění určitých osob, které organizovali české menšiny po celém pohraničí. Skutečný rozmach vyhánění, a často též násilného vyhánění, přišel teprve s první vlnou českých osídlenců. Co se týče počínání tehdejší československé armády, tak k němu se to správné slovo přiřazuje hůře, neboť se u ní setkáváme právě s divokým odsunem, kdy se připravila určitá skupina Němců, kteří byli posléze odvezeni za hranice, ale také s násilným vyháněním, a to hlavně u určitých vojenských jednotek. Oficiálně ale Československá armáda prováděla evakuaci Němců z území státu. V této práci je ale ponejvíce užíváno slova odsun, jakožto slova, které je, v souvislosti s poválečným vystěhováním Němců z Československa, ustálené a nejčastěji používané.

Pokud jsem začal vysvětlením toho, proč je slovo odsun v uvozovkách, tak musím povysvětlit i zbytek názvu této práce. Může se zdát jasné, že práce na téma odsun Němců z města Rumburk se bude zabývat čistě obyvateli právě tohoto města, takto byla původně tato práce zamýšlena, leč na základě studia archivních pramenů musela být celá práce trochu pozměněna. Ve výsledku se tato práce zabývá hlavně celým tehdejším rumburským okresem, s tím, že se snaží alespoň ve svých částech blíže zaměřovat na město Rumburk. Při studiu archivních pramenů se totiž ukázalo, že sice existují určité záznamy, kolik Němců bylo z města Rumburk vystěhováno za hranice, ale vzhledem k tomu, že to bylo město okresní a bylo v něm umístěno sběrné středisko, do kterého byly před odsunem umísťovány osoby z celého okresu, tak nemůžeme úplně přesně určit, kolik osob bylo z kterého města, i když se nám to

může alespoň částečně podařit na základě čtrnáctidenních hlášení o stavu obyvatelstva v jednotlivých obcích celého okresu. Problémem zůstává, že tyto hlášení mohou být značně nespolehlivá, což je dokazováno dále v této práci. Vzhledem k tomu, že tato práce tedy podává informace o odsunu z celého okresu, mohla by se práce jmenovat „Odsun“ Němců z okresu Rumburk, nicméně zůstává pravdou, že všechny vlaky s německými obyvateli pocházejícími z okresu Rumburk byly vypravovány právě z města Rumburk, proto mohl být název zachován v původní podobě.

Cílem této práce tedy je hlavně vytvoření přehledu o tom, jak vypadala situace ve městě těsně po válce, dále v poměrně chaotickém roce 1945, a poté ukázat, jak probíhal tzv. organizovaný odsun, a pokusit se co nej přesněji vyčíslit, kolik Němců a kdy bylo z města transportováno za hranice. Stejně tak se práce snaží osvětlit to, kolik bylo ve městě tzv. antifašistů a specialistů a proč vlastně dnes stále mnoho potomků původních obyvatel žije v oblasti dnes již neexistujícího okresu Rumburk. Aby byla práce uvedena do souvislosti obecně s odsunem z Československa, tak se celá jedna kapitola věnuje rozboru tohoto procesu v celostátním měřítku. A vzhledem k tomu, že díky své velikosti nemusí Rumburk každý znát a vědět alespoň něco o jeho historii, tak je v této práci ve stručnosti popsána historie města od jeho vzniku do klíčového roku 1945.

Co se týče literatury a pramenů použitých v této práci, tak v kapitole věnující se všeobecně odsunu z Československa byly využity převážně knihy historika Tomáše Staňky, který se specializuje na oblast česko – německých vztahů a problematiku odsunu. Kniha Tomáše Staňky, z které bylo ponejvíce citováno a která přináší nejucelenější přehled k odsunu Němců je kniha s názvem „Odsun Němců z Československa 1945 – 1947“¹. Autor knihu zpracoval s pomocí velkého množství pramenů a literatury, jak české, tak i zahraniční. Staněk se v knize nevěnuje pouze samotnému odsunu, ale i politickou problematikou spojenou s jeho myšlenkou, a předkládá i nejrozumnější postoje tehdejších politických stran na celý proces vystěhování německé menšiny. V knize se též autor zvláště vyjadřuje k postavení některých skupin německého obyvatelstva, jako byli antifašisté, kvalifikované pracovní síly, neboli tzv. specialisté a odborníci, a píše zde i o postavení Rakušanů, Židů a osob z národnostně smíšených manželství. Ačkoli tato

¹ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991.

kniha vyšla již v roce 1991, tak se dnes stále řadí mezi základní literaturu věnující se problematice odsunu. Tuto knihu by do budoucna měla plně nahradit obsáhlá edice Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Tato edice začala být vydávána roku 2010 a do data odevzdání této práce vznikl díl I., který obsahuje úvod k edici a jeho tématem jsou Češi a Němci do roku 1945. Dále byl vydán díl II., svazek 3 s podtitulem „Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování“. A prozatím poslední byl vydán díl II., svazek 1 s podtitulem „Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování“². Právě poslední zmiňovaná kniha byla též v této práci značně využita, především dokumenty umístěné na CD – ROMu přiloženém k této knize. Tuto edici společně zpracovávají Adrian von Arburg a právě Tomáš Staněk, přičemž celá edice vychází z předchozích Staňkových knih, které obohacuje o nové informace převážně ze studia archivních pramenů. Díl II., svazek 1, který byl pro tuto práci využit, je rozdělen do tří částí, přičemž první část se věnuje celkové poválečné situaci a je pojmenována „Východiska a hlavní aktéři“, druhou částí, pro tuto práci nejdůležitější, je část s názvem „Německé a ostatní „státně nespolehlivé“ obyvatelstvo“, která se věnuje především právě divokému odsunu a postavení různých skupin německého obyvatelstva v době od dubna do září 1945. A poslední část tohoto dílu má název „První fáze osídlování, repatriace a reemigrace“. Po těchto třech částech následuje 403 dokumentů, které doplňuje dalších 305 umístěných na CD – ROMu. Stejně tak kniha obsahuje podrobné rejstříky místní, věcný a osob a obrovský seznam archivů a jejich fondů, a také literatury. Další díly této edice mají vycházet v dalších letech, a po jejím dokončení se zřejmě bude jednat o stěžejní dílo při studiu období 1945 – 1951 v Československu. V stejné kapitole byly též využity další Staňkovi knihy, jednou z nich je kniha „Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa“³, která předkládá informace z knihy „Odsun Němců z Československa 1945 – 1947“ ve zkrácené přehlednější podobě. Právě kvůli přehlednosti, hlavně co se týče početních údajů, byla tato kniha zde využita. Poslední knihou od stejného autora je kniha „Tábory

² Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011.

³ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa(1918 – 1948). Ostrava 1992.

v českých zemích 1945 – 1948“⁴, která se zabývá sběrnými středisky, internačními a pracovními tábory pro německé obyvatelstvo v této době. Tato kniha obsahuje velké množství informací, které byly publikované už v předchozích Staňkových knihách, ale zároveň přináší za pomoci archivních pramenů a literatury nové informace o táborech v českých zemích. Okrajově byla též využita kniha Karla Kaplana „Pravda o Československu 1945 – 1948“⁵, ve které je jedna kapitola věnována občanům německé národnosti a odsunu. Byla též využita datová příručka „Cesta k dekretům a odsunu Němců“⁶ od kolektivu autorů, která předkládá chronologicky uspořádaný vývoj česko – německých vztahů od vzniku Československé republiky, a také předkládá vývoj myšlenky odsunu a vydání různých zákonů a memorand k samotnému odsunu. Celá kniha se zabývá obdobím 1918 – 1947. Kromě knižních publikací byl v první kapitole využit i internetový zdroj. Byly využity internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, kde jsou v dokumentech uveřejněny dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše, které se týkají německého obyvatelstva tehdejšího Československa.⁷

V další kapitole, která se už přímo věnuje městu Rumburk, se kromě již zmíněné literatury využívá hlavně kniha od Jana Smetany „Rumburk: Město v českém Nizozemí“⁸ vypovídá o celé historii města Rumburk, přičemž využívá velkého množství materiálů a literatury. Zásadním problémem této knihy ale je, že byla vytvořena spíše pro běžné čtenáře, a proto neobsahuje poznámky pod čarou, které by odkazovaly na to, odkud byla ta či ona citace získána. Tím pádem se velice těžko ověřuje, zda informace v této knize jsou skutečně pravdivé. Nicméně díky porovnání historie města, která je vystavena na internetových stránkách města, s archivními prameny, které byly v této práci využity, můžeme na základě shodnosti v některých případech považovat zde uváděné faktické informace za správné. Co ale v této knize nemůžeme považovat za úplně správné, jsou číselné údaje. Pokud jsou v textu této knihy uvedené nějaké číselné údaje obzvláště pokud na sebe mají navazovat v časové posloupnosti, tak se často navzájem vyvracejí nebo nedávají

⁴ Staněk, Tomáš: Táboři v českých zemích 1945 -1948. Šenov u Ostravy 1996.

⁵ Kaplan, Karel: Pravda o Československu 1945 – 1948. Praha 1990.

⁶ Němeček, Jan (a kol.): Cesta k dekretům a odsunu Němců: Datová příručka. Praha 2002.

⁷ Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>

⁸ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999.

žádný smysl. Tyto chyby se ale vyskytují spíše u starších dějin města. Problém nastává u tabulky, která by se měla přímo týkat této práce, nicméně údaje v ní jsou tak nesmyslné, že to nemůže být ani chyba tisku. Těsně nad touto tabulkou je totiž uvedeno, že v městě Rumburk žilo 9483 osob k 15. říjnu 1945 a samotná tabulka má znázorňovat poměr mezi počtem Čechů a Němců, problémem ale je, že počet Čechů zde uváděných je 1418 a Němců 2742, a to v součtu dává 4160, což absolutně nekoresponduje s původním tvrzením. Proto nelze přejímat číselné údaje z této knihy s absolutní jistotou. Kritické zhodnocení této knihy značně ztěžuje fakt, že neexistuje žádná další kniha, která by se historii města Rumburk věnovala a s kterou by se mohla porovnat. Kromě této knihy byla v kapitole využita již zmíněná historie města uvedená na internetových stránkách města ⁹, která je ale psána v bodech a některé informace, hlavně ze starších období, přebírá právě ze Smetanovy knihy.

Kromě výše zmíněné literatury se celá tato práce opírá především o archivní prameny. Co se týče správních věcí, tak byly využity inventáře k fondům Městského národního výboru (dále jen MNV) Rumburk a Okresního národního výboru (dále jen ONV) Rumburk, zpracované Petrem Jozou, které se ve svých úvodech právě správním vývojem zabývají. Z fondu MNV Rumburk byl využit první díl městské kroniky napsaný Marií Zibnerovou, která se ale do města Rumburk přistěhovala roku 1950 a samotnou kroniku začala psát, na žádost MNV, zpětně až v roce 1981 „*podle archivních pramenů a dle pamětníků*.“ ¹⁰. Otázce odsunu a německému obyvatelstvu je v této kronice dán minimální prostor. Ze stejného fondu byla též využita část kartonu 24, který se věnuje záležitostem německého obyvatelstva, především inv. č. 339 s názvem Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu. Z tohoto fondu bylo také, původně nezamyšleně, využito inv. č. 364 s názvem Agenda komise pro práci s občany německé národnosti. Mnohem víc materiálů, a díky tomu mohl být také ve větší míře použit, skrývá fond ONV Rumburk. Z tohoto fondu byly využity hned první dvě knihy obsahující zápisy ze schůzí okresní správní komise, resp. pléna a rady Okresního národního výboru, zabývající se lety 1945 a 1946. V tomto fondu se

⁹ Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

¹⁰ Zibnerová, Marie: Kronika města Rumburk. 1.díl (1945 – 1970), in: Státní okresní archiv(dále jen SOkA) Děčín, Městský národní výbor(dále jen MNV) Rumburk 1945 – 1990(1992), kniha 1, inv. č. 1.

záležitostí německého obyvatelstva věnují celé čtyři kartony obsahující 24 inventárních čísel. Nejvíce byly využity inv. č. 196, 199, 200, 202, 205, 210, 211, 212, 218. Ty obsahovaly největší množství vypovídajících dokumentů. Kromě nich bylo též využito inv. č. 227 s názvem Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců. Při badatelské práci v archivu se ukázalo, že velké množství materiálů, které by mohly obsahovat nějaké vypovídající údaje, hlavně tedy dokumenty s různými jmennými seznamy k odsunu, nemohly být pro práci využity, protože nebyly datovány, a tím pádem nemohly být chronologicky zařazeny. To znamená, že se nám sice dochovalo několik desítek seznamů Němců určených k odsunu, nicméně každý z nich má jiný počet uvedených osob, tyto seznamy jsou nedatovány, díky tomu nevypovídají o tom, kdy byly tyto osoby odsunuty, a tím pádem si nemůžeme vytvořit obrázek toho, kdy přesně byl který počet osob odsunut, nehledě na to, že pokud bychom se zaměřily na jednotlivce, tak ve většině případů nedokážeme dohledat jeho konkrétní osud. Problémem také je, že některé dokumenty pravděpodobně úplně chybějí. Ostatně o tomto problému píše v úvodu k inventáři fondu ONV Rumburk Petr Joza: *„Na ucelenosti fondu se podepsaly především povrchně provedené skartace z let 1958 – 1960 a také převod dosud otevřených spisů na ONV Děčín v roce 1960 a jejich následné rozdělení po odborech, odkud se již nikdy nedostaly do archivu. Fond lze celkově označit za mezerovitý.“*¹¹ Stejný problém je i u fondu MNV Rumburk, který prošel podobným vývojem. Pro tuto práci je důležité hlavně, že : *„Postiženy jsou zejména materiály z počátečního období existence MěstNV Rumburk...“*¹² a také to, že: *„Nejdůležitějším pramenem jsou zápisy rady a pléna, které se s malými mezerami dochovaly pro celé sledované období. Bohužel v počátečním období chybí u většiny zápisů přílohy (projednávané zprávy jednotlivých referentů), takže řada zápisů z prvních poválečných let má jen omezenou vypovídající hodnotu.“*¹³ Dalším problémem týkajícím se archivních materiálů je to, že některé dokumenty jsou částečně potrhány, hlavně díky tomu, že jsou v hojné míře na velmi tenkém papíru. Též je třeba se při bádání některých dokumentů vypořádat s částečně vybledlým

¹¹ Joza, Petr. 2008, Státní okresní archiv(dále jen SOKA) Děčín, Okresní národní výbor(dále jen ONV) Rumburk 1945 – 1960, inventář č. 573, NAD 1003. Děčín. 2008. str. 15.

¹² Joza, Petr. 2009, SOKA Děčín, Městský národní výbor(dále jen MNV) Rumburk 1945 – 1990 (1992), inventář č. 585, NAD 1021. Děčín. 2009. str. 11.

¹³ Joza, Petr. 2009, SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990 (1992), inventář č. 585, NAD 1021. Děčín. 2009. str. 13.

textem nebo textem ovlivněným potiskem z druhé strany dokumentu. Největší množství využitých dokumentů pochází z roku 1946, pro rok 1945 téměř neexistují dokumenty z první poloviny roku.

Kromě těchto pramenů a literatury bylo v této práci, ačkoli buď nejsou citovány, nebo v minimální míře, využito několik dalších knih. Jednou z nich je „Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost“¹⁴, která se sice problematice odsunu téměř nevěnuje, ale poměrně podrobně je zde rozebrán správní vývoj celé oblasti, což je i pro tuto práci důležité. Další knihou, které zde sice není vůbec citována, ale pomáhá utvořit si přehled o odsunu a názorech na odsun, je kniha „Češi, Němci, odsun: Diskuze nezávislých historiků“¹⁵. Pro tuto práci je důležitá i kniha „Jsem zkrátka Sudeťák: Dvanáct dopisů Jendovi“¹⁶ od Rudolfa Schinttera, který se narodil v Rumburku, a díky tomu, že byl jeho otec tzv. specialistou, tak nebyl se svojí rodinou odsunut. Později v dospělosti se pokoušel o dobrovolný odchod do Německa, což mu nebylo dovoleno a nakonec v roce 1965 ilegálně z Československa emigroval. Jeho kniha je pojata formou dopisů českému příteli, ve kterých popisuje různé vzpomínky na poválečnou dobu, na život v Československu, a také zde uvádí svoje názory na odsun apod. Též byla využita bakalářská práce Venduly Krumlové „Konfiskace průmyslového majetku sudetských Němců po roce 1945 na příkladu Rumburku“¹⁷. Posledním využitým materiálem je tenká kniha „Krásná Lípa očima pamětníka“¹⁸ od Stanislava Strašila, která sice není přímo o Rumburku, ale pomáhá utvořit si obraz situace i v jiných částech rumburského okresu.

¹⁴ Melichar, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. Šluknov 2008.

¹⁵ Kol. autorů: Češi, Němci, odsun: Diskuze nezávislých historiků. Praha 1990.

¹⁶ Schnittner, Rudolf: Jsem zkrátka Sudeťák: Dvanáct dopisů Jendovi. Jinočany 2006.

¹⁷ Krumlová, Vendula: Konfiskace průmyslového majetku sudetských Němců po roce 1945 na příkladu Rumburku: bakalářská práce. Praha 2011.

¹⁸ Stražil, Stanislav: Krásná Lípa očima pamětníka. Krásná Lípa 2007.

1. Odsun - všeobecně

Tato kapitola se zabývá všeobecně odsunem osob německé národnosti z Československa. První část má za úkol podat celkový přehled k této akci, přičemž zahrnuje i období před jejím začátkem, tak aby ukázala proces vývoje myšlenky odsunu, a podává přehled i o hlavní právní opoře celé akce. Další část se věnuje problému antifašistů a jejich odsunu. A poslední část této kapitoly, podává informace o kvalifikovaných pracovních silách a osobách pocházejících ze smíšených manželství.

Pokud se chceme zabývat odsunem z let 1945 až 1947 ¹⁹ musíme se nejprve vrátit k událostem, které vyvolaly myšlenky na odsunutí německého obyvatelstva z Československa. Karel Kaplan uvádí, že: „*Bezprostředním a nejsilnějším motivem myšlenky odsunu byl Mnichov 1938 – rozhodující krok k likvidaci Československa – a události, které mu předcházely a následovaly po něm.*“²⁰ Na této tezi se shodují i další autoři. A ačkoli se dnes často přikládá největší díl vzniku myšlenky vystěhování Němců Edvardu Benešovi, tak vůbec první a radikální návrhy v postupu vůči německé menšině po skončení války vzešly od domácího odboje. Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ) již v roce 1939 vydal stanovisko, kde trvá na tom, že „*německá otázka musí být u nás tak či onak zlikvidována, Němci vyhnáni ze země a nepůjde-li to jinak, tedy že Západ ... musí být postaven celonárodním povstáním před hotovou věc*“²¹. Stejný názor mělo i Ústřední vedení odboje domácího, které sdružovalo většinu odbojových organizací, včetně PVVZ. V roce 1941 odeslali telegram do Londýna ve znění: „*Názor na řešení sudetské otázky se obecně upevnil a zradikalizoval. Podle obecného přesvědčení lidu musí být ČSR obnovena v historických hranicích a Němci vyhnáni.*“²², tímto telegramem se snažili hlavně reagovat nejruznější umírněné návrhy k řešení sudetoněmecké otázky ze strany exilového odboje. Ač se v této době vedly mezi jednotlivými složkami odboje diskuze o podobě odsunu, tak myšlenka na něj jako taková již byla všeobecně přijata a československá politická reprezentace v zahraničí ji tak začala propagovat a shánět podporu hlavních mocností, jako byly Velká Británie, USA a

¹⁹ Dílčí odsuny ale probíhaly ještě v dalších letech

²⁰ Kaplan, Karel: Pravda o Československu 1945 – 1948. Praha 1990, strana 130.

²¹ Němeček, Jan (a kol.): Cesta k dekretům a odsunu Němců: Datová příručka. Praha 2002. str. 62.

²² tamtéž – str. 62.

SSSR. Během dalších let války získal Beneš postupně, často ale značně neurčitý, souhlas těchto mocností s vystěhováním Němců z Československa. Postupně byl také přijat princip kolektivní viny, na jejímž základě mělo být právě německé obyvatelstvo Československa vysídleno. 23. listopadu 1944 vydala československá exilová vláda memorandum s československými požadavky na provedení transferu německého obyvatelstva. Memorandum předpokládalo, že z původního počtu 3 200 000 Němců zhruba 250 000 osob budou činit válečné ztráty, dalších 500 000 osob uprchne z československého území před koncem války a hlavní část zhruba 1 600 000 osob bude odsunuta a zbylých zhruba 800 000 – 900 000 osob zůstane v Československu, přičemž jim nebudou udělena menšinová práva, jako měli v předválečné době, ale získají československé státní občanství a postupně splynou s Čechy.²³ Západní mocnosti podmiňovali svůj souhlas s odsunem poválečnou dohodou vítězných mocností, zatímco Sovětský svaz s československými požadavky prakticky souhlasil, díky čemuž se uvažovalo, v případě odmítavého stanoviska USA a Velké Británie, o provedení odsunu pouze s pomocí Sovětského svazu. Košický vládní program z 5. dubna 1945 stanovoval rámcová pravidla týkající se řešení německé otázky. Tato pravidla stanovovala zrušení československého občanství u všech Němců, přičemž na základě individuálních žádostí a posouzení měli možnost optovat zpět k Československu. Také měli být ihned vykázáni Němci, kteří se přistěhovali v období mezi podepsáním Mnichovské dohody a koncem války. Jedinou výjimkou co se týče držení československého občanství, měli být Němci, kteří byli prokazatelnými antifašisty, těm se mělo československé občanství ponechat.²⁴ Vzhledem k tomu, že se ale muselo čekat na rozhodnutí a dohodu vítězných mocností, byla tato pravidla postupně různě upravována a i různě vykládána.

Ihned po osvobození Československa začátkem května 1945, začal, nehledě na sliby o tom, že vystěhování německých osob z území Československa bude prováděno organizovaně a humánně, tzv. divoký odsun nebo také vyhánění a vysídlování Němců. Vzhledem k velké vlně nacionalismu a protiněmeckých nálad se téměř okamžitě začala na Němcích provádět odplata za válku a nacistické zločiny, někteří byli pouze vyháněni, ale často docházelo též k různým násilnostem,

²³ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 34.

²⁴ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 50-51.

a leckdy i k vraždám. Ostatně velitelství nově vznikající československé armády již od poloviny května vydávalo rozkazy nařizující evakuaci Němců.²⁵ Tyto činy ale nacházely oporu v různých prohlášeních vládních činitelů stejně tak jako v prohlášení prezidenta Beneše. Staněk například cituje Benešův projev z 12. května 1945 z Brna: „*Náš zběsilý soused... si vytvořil situaci, jejíž důsledky stihnou celé jeho dnešní i budoucí generace, ponesou je jako zasloužený a plně mu náležející trest... Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jen jako velká lidská nestvůra... Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*“²⁶ Tento, ale i další projevy dále a dále de facto vybízely k násilnostem, i když to v nich konkrétně řečeno nebylo. Uvádí se, že téměř v celém pohraničí byly takovéto násilnosti prováděny, nejvíce ovšem v severních a severozápadních Čechách²⁷. Největší násilnosti jsou spojeny v souvislosti s explozí muničního skladu v Ústí nad Labem, kdy byla tato exploze dána za vinu Němcům, kteří to provedli jako sabotáž. Dodnes nepanuje shoda na tom kolik Němců díky těmto násilnostem v Ústí nad Labem vlastně zemřelo. Mnohem vážnější bylo ale nucené vystěhování Němců z města Brno na konci května 1945, jež je známo jako tzv. Brněnský pochod, při kterém zemřelo nejméně 1700 osob.²⁸ Díky takovýmto případům a velkým obavám z chování českého obyvatelstva se mnoho Němců raději rozhodlo spáchat sebevraždu. Takových bylo podle oficiálních československých údajů za celý rok 1945 5558.²⁹

Základní oporou v postupu vůči německému obyvatelstvu se staly tzv. Benešovy dekrety nebo dekrety prezidenta republiky, a dodnes je označení „Benešovy dekrety“ spojeno právě s odsunem Němců a konfiskací majetku po nich, ačkoli naprostá většina těchto dekretů řeší úplně jiné věci a pouze několik z nich se přímo věnuje právě německé otázce. Prvním z nich je dekret prezidenta č. 5/1945

²⁵ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. str. 95.

²⁶ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 58.

²⁷ Staněk vyjmenovává Most, Žatec, Děčín-Podmokly, Liberecko, Rumbursko, Varnsdorfsko, Litoměřicko a další místa těchto oblastí. Kromě nich samozřejmě uvádí i další oblasti pohraničí, ale v mnohem menší míře.

Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 43.

²⁸ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. str. 100.

²⁹ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 55.

Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově – právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Základní tezí tohoto dekretu je, že: *„Jakékoli majetkové převody a jakákoliv majetkově – právní jednání at' se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce.“*³⁰ a také, že: *„Majetek osob státně nespolehlivých na území Československé republiky dává se pod národní správu podle dalších ustanovení dekretu.“*³¹ Dále dekret vyjmenovává kdo se má považovat za osobu státně nespolehlivou, a připojuje nejruznější ustanovení a pravidla související s národní správou. Následovně byly krátce za sebou vydány v červnu dva dekrety: dekret prezidenta č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jako i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, který stanovoval ale i jednu výjimku, kdy tento majetek opět neměl být konfiskován osobám: *„které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky.“*³² A dekret prezidenta č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech³³, často také označovaný jako velký retribuční dekret. Tento dekret zaváděl přesné ustanovení zločinů a také přísné trestní sazby. V druhé polovině července a na začátku srpna proběhla Postupimská konference, kde se sešli zástupci Velké Británie, USA a SSSR, kromě politiky vůči poraženému Německu a dalších věcí zde tyto tři země probraly i otázku odsunu Němců z Československa, Polska a Maďarska. Mocnosti se shodly na nutnosti provést odsun, ale měl být zastaven divoký odsun a nadále měl být transfer organizovaný a humánní, přičemž spojenecká kontrolní rada se měla dohodnout na tom, kolik bude do kterého pásma vystěhováno osob. Po této konferenci byl vydán jeden z nejdůležitějších dekretů prezidenta, dekret č. 33/1945

³⁰ Dekret č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkově – právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

³¹ tamtéž

³² Dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

³³ Dekret č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>

Sb. z 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.³⁴ Tento dekret stanovuje, že dnem nabytí účinnosti dekretu ztrácejí všichni občané německé a maďarské národnosti československé státní občanství, samozřejmě také stanovuje výjimky, především co se týče antifašistů, ale také německých žen provdaných za Čechy a jejich nezletilých dětí. V říjnu následovalo několik znárodňovacích dekretů, a také dekret o konfiskaci nepřátelského majetku č. 108/1945 Sb. z 25. října 1945, kterým se zkonfiskoval majetek de facto všem Němcům až na určité výjimky³⁵. Zkonfiskovaný majetek měl být pak přerozdělen československým státním občanům. 20. listopadu 1945 schválila Spojenecká kontrolní rada pro Německo plán odsunu Němců. Z Československa mělo být převezeno do sovětského pásma 750 000 osob a do amerického pásma 1 750 000 osob, dohromady tedy 2 500 000 osob, přičemž se mělo začít s odsunem již v prosinci a celý proces měl být ukončen v srpnu 1946.³⁶ Během příprav na tuto akci byla vybudována sběrná střediska pro soustředění Němců před samotnými transfery za hranice, těchto středisek bylo nakonec 107, z čehož bylo 75 v Čechách, 29 na Moravě a Slezsku a pouze 3 na Slovensku. Do těchto středisek měly být převezeny celé rodiny, přičemž měly stanovenou maximální možnou hmotnost zavazadel a maximální částku v hotovosti, kterou si mohly vzít sebou. Staněk ovšem připomíná, že: „*Konkretizace těchto pokynů se ovšem prováděla speciálními nařízeními až později.*“³⁷. Díky tomu byla situace v různých střediscích odlišná, hmotnost zavazadel se většinou pohybovala od 30 do 70 kg, maximální možná peněžitá částka mezi 500 a 1000 RM a zásoba potravin se pohybovala od pěti do deseti dnů. Vzhledem k nedostatečné přípravě, a také zimnímu období byl nakonec začátek organizovaného odsunu přesunut na začátek roku 1946. Co se týče údajů za samotný rok 1945, tak neexistují úplně spolehlivé údaje a tak Staněk sám uvádí na základě pramenů a nejrozličnějších prací několik údajů. Jedním z těchto údajů je, že do listopadu 1945 bylo vysídleno 730 000 Němců, dalším je podle zprávy V. Noska 950 000 odsunutých Němců od začátku

³⁴ Dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>

³⁵ Dekret č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html>

³⁶ Němeček, Jan (a kol.): Cesta k dekretům a odsunu Němců: Datová příručka. Praha 2002. str. 96-97.

³⁷ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 113.

roku 1945, další práce uvádějí 660 000, resp. 450 000 vysídlených Němců.³⁸ Tyto údaje nám ukazují pouze hrubé a nepřesné počty, přičemž se navzájem ještě značně liší. V novější práci Staněk a Arburg vypočítávají odhad odsunutých na základě armádních hlášení. V průběhu června a července mělo být vystěhováno z prostoru VO1 přes 440 000 osob, dalších 100 000 mělo být odsunuto v srpnu a v září konečných 3500 osob, dohromady z tohoto prostoru přes 540 000 osob. Z dalších oblastí to bylo kolem 30 000 osob z oblasti VO2 a z Moravskoslezska k 6. říjnu 1945 186 417 osob.³⁹ Tyto údaje se týkají, ale pouze území, které nebylo obsazené americkou armádou, z tohoto území nejsou přesné údaje, nicméně ve stejné práci Arburg se Staňkem odhadují, že celkově bylo do konce roku 1945 odešlo, bylo odsunuto nebo vyhnáno 800 000 až možná 1 000 000 osob, přičemž na 80% z nich do sovětského okupačního pásma v Německu.⁴⁰ Zjištění počtu vysídlených Němců za rok 1945 komplikuje hlavně neorganizovanost, díky čemuž neexistují přesné soupisy odsunutých hlavně tedy v období květen – červen 1945, a také velké množství říšských Němců zdržujících se v době války na Československého území.

Na konci ledna roku 1946 byl zahájen tzv. organizovaný odsun. Podle údajů z 9. zásobovacího období, tj. 7.1. – 3.2. 1946 bylo celkově v českých zemích přes 2 140 000 osob německé národnosti. Odsun byl prováděn tak, že byli Němci nejprve umístěni do sběrných středisek, kde strávili několik dní a následně byli řádným transportem odsunuti za hranice. Vůbec první řádné transporty směřovaly do amerického okupačního pásma a „Podle lednové dohody s Američany měly jednotlivé transporty pod dohledem čs. vojenských orgánů směřovat do železničních stanic v Domažlicích a Chebu, odkud byly po kontrole přejímány přes Furth im Wald a Wiesau do Německa.“⁴¹ Celá akce byla prováděna po železnici a každý transport se skládal ze 40 vozů po 30ti osobách, tzn. že v každém transportu bylo 1200 odsunovaných osob. Vůbec první vlak vyjel z Mariánských Lázní 24. ledna 1946. Do 14. února bylo do amerického pásma převezeno 24 967 Němců.⁴² Podle dalších údajů bylo od 15. února do 14. března vystěhováno do Bavorska dalších

³⁸ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 61.

³⁹ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. str. 132.

⁴⁰ tamtéž, str. 132.

⁴¹ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 172.

⁴² tamtéž, str. 173.

33 100 osob. Do konce dubna 1946 bylo tedy celkově od začátku organizovaného odsunu transportováno do amerického pásma přes 263 000 osob.⁴³ Odsun v této době ještě neprobíhal do sovětského okupačního pásma, protože sověští představitelé odmítali přijímat další Němce z Čech kvůli tomu, že kvóta 750 000 osob stanovená Spojeneckou kontrolní radou byla vyčerpána již v roce 1945. V květnu 1946 došlo k velkému zrychlení celého procesu, přičemž na základě jednání v Moskvě, na kterém bylo dosaženo dohody o tom, že bude do sovětského pásma nakonec přesunuto 600 000 - 650 000 dalších Němců, započal na začátku června i odsun do sovětského pásma. V této době tedy počátkem června bylo v českých zemích stále přes 1 640 000 Němců.⁴⁴ Co se týče transportů do sovětského pásma, tak jistou změnou oproti transferům do amerického pásma bylo, že kromě železničních transportů byly nyní vypravovány i lodě, které odsunované vozily po Labi do Saska a Meklenburska. Hlavní železniční trasy pro tento odsun byly Děčín-Podmokly – Bad Schandau, Tšnice – Gera a Tršnice – Altenburg.⁴⁵ Z počátku byly vypravovány 2 vlaky denně mimo nedělí, poté od druhé poloviny června 3 vlaky, od začátku července 6 vlaků, přičemž stejný počet vlaků byl vypravován i do americké okupační zóny, což znamená, že v době největší intenzity transportů bylo z Čech vypravováno 12 transportů denně celkem se 14 400 osobami. Podle tabulky ve Staňkově knize bylo celkem od 1. května 1946 do 31. srpna 1946 odsunuto do Německa 1 157 218 osob, z čehož 685 923 bylo do amerického pásma a 467 465 do sovětského pásma.⁴⁶ Postupně musel být ale odsun, kvůli velké přelidněnosti a nedostatku zajištěnosti vystěhovaných osob v obou okupačních pásmech, značně zpomalen oproti stavu v červenci. V září a říjnu už byly vypravovány do jednotlivých pásem opět pouze 2 - 3 transporty denně. I přesto, že tento tzv. organizovaný odsun byl doprovázen poměrně přesnými seznamy osob, tak jsou stále v jednotlivých údajích o počtu přesídlených určité rozdíly což dokazuje i Staněk: *„Podle údajů, kterými disponovali čs. představitelé, byl k 30. září 1946 do Německa organizovaně odsunut již 1 658 226 Němců, z toho 1 076 873 osob do americké a 608 353 do sovětské zóny. Americké a německé úřady uváděly, že k 30. září bylo z ČSR převzato do amerického pásma přímo v tzv.*

⁴³ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 188.

⁴⁴ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 69.

⁴⁵ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 204.

⁴⁶ tamtéž, str. 208.

řádných transportech 1 068 818 osob.“⁴⁷ Postupem času, jak ubýval počet Němců určených k vystěhování, tak ubývalo i sběrných středisek, přičemž zbylé osoby byly přesunuty do zbývajících středisek jichž bylo ještě stále přes 50, ale postupně byly dále a dále likvidovány. Celkově největším střediskem s největším počtem internovaných bylo po celý rok 1946 sběrné středisko v Lešanech v okrese Benešov.⁴⁸ Oficiálně byla hlavní fáze odsunu ukončena k 28. říjnu 1946 nicméně i poté proběhlo několik dalších transportů. Oficiálně bylo do konce r. 1946 odsunuto 1 859 541 Němců z nichž 1 223 059 do americké a 636 482 do sovětské zóny, nicméně k těmto údajům byly následně připočítány ještě osoby, které opustily Československo mimo průběh organizovaného odsunu, a tím vznikly údaje o počtu vysídlených za do konce roku 1946: celkově 2 232 541 osob, z toho 1 446 059 do americké a 786 482 do sovětské okupační zóny.⁴⁹ V českých zemích ve stejné době ještě stále zůstávalo přes 225 000 osob, většinou šlo o specialisty a jejich rodinné příslušníky, osoby ze smíšených manželství a další. V letech 1947 až 1949 probíhaly ještě dílčí transporty osob do Německa, a tak zůstávalo v roce 1949 v Československu zhruba 180 000 osob německé národnosti.⁵⁰

Po osvobození v květnu 1945 byli za antifašisty nejvíce považováni předváleční členové komunistické strany, a také německé sociálnědemokratické strany, díky tomu získávali úlevy z opatření, která byla proti německému obyvatelstvu vydávána. Díky tomu měli nároky na stejné potravinové přiděly jako Češi, byli vyjmutí z odsunu a neměli být pracovně nasazováni. V dekretch prezidenta republiky jsou tyto osoby poprvé připomenuty v dekretu č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a rozdělení zemědělského majetku, kde se uvádí: „*Osobám německé a maďarské národnosti, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky, se zemědělský majetek podle odstavce 1 nekonfiskuje.*“⁵¹ Bližší podmínky, které stanovovaly onu aktivní účast, ale byly později stanovovány jednotlivými ministerstvy, v tomto případě ministerstvem

⁴⁷ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 217.

⁴⁸ Staněk, Tomáš: Tábory v českých zemích 1945 -1948. Šenov u Ostravy 1996. strany 138 a 160.

⁴⁹ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa(1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 76-77.

⁵⁰ tamtéž, str. 78.

⁵¹ Dekret č. 12/1945 Sb. *o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.* [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

zemědělství. Antifašistický stav též zpřesňoval dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství, kde je uvedeno: „*Osobám, ..., které prokáží, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, zachovává se československé státní občanství.*“⁵² Nicméně tento dekret dále uvádí, že tyto osoby musejí nejprve zažádat o zachování občanství u jednotlivých okresních národních výborů. Tento dekret dále rozvíjel oběžník ministerstva vnitra z 24. srpna 1945, který určoval podmínky udělení osvědčení „B“, které potvrzovalo statut antifašisty a bylo klíčové pro zachování občanství. V tomto oběžníku bylo uvedeno, že za antifašisty se mají považovat Němci, kteří: „*1. byli vězněni z politických nebo rasových důvodů nebo byli pro věrnost republice jinak pronásledováni; 2. vedli před okupací i během ní boj proti nacismu a za ČSR; 3. byli příslušníky čs. nebo spojeneckých vojenských jednotek, partyzánských oddílů nebo pracovali v jejich službách; 4. nebyli členy nacistických organizací, přestože k tomu byli nuceni.*“⁵³ Často ale byla osvědčení udělována nebo neudělována na základě osobních antipatií či sympatií okresních úředníků, a také na základě nového vstupu do KSČ nebo Československé sociální demokracie. Na podzim 1945 se zástupci těchto dvou stran dohodli na tom, vzhledem k tomu, že většina antifašistů příslušela právě těmto stranám⁵⁴, že dojde k provedení organizovaného vystěhování antifašistů na základě dobrovolnosti.⁵⁵ Tato dobrovolnost byla ale spíše v uvozovkách, protože tyto osoby musely odejít chtě nechtě, ale mohly si sebou odvézt větší množství majetku a peněz než osoby v běžném odsunu. Samotný odsun antifašistů probíhal po celý rok 1946 a až do konce 40. let probíhaly ještě další dílčí transporty antifašistů z Československa. Stejně jako v případě běžného odsunu, tak i u antifašistů se značně liší údaje o počtu vystěhovaných. V československých dokumentech se uvádí do 1. prosince 1946 celkem 94 614, resp. 96 176 antifašistů, přičemž v hlášení Spojenecké kontrolní radě se uvádí 94 194 osob považovaných za antifašisty.⁵⁶ Na začátku roku 1947

⁵² Dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>

⁵³ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 147.

⁵⁴ Československá sociální demokracie zodpovídala za antifašisty vzešlé z bývalé Německé sociálně demokratické strany

⁵⁵ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 152.

⁵⁶ tamtéž, str. 283.

bylo ale v Československu stále více než 30 000 antifašistů a na konci stejného roku jich bylo už jen 20 000, což byl následek dalších transportů v průběhu roku, a též nejrůznějších revizí antifašistických osvědčení.

Zvláštní skupinou obyvatelstva německé národnosti, byly tzv. kvalifikované pracovní síly, odborníci a specialisté. Tyto osoby byly buď dočasně, nebo úplně vyňaty z odsunu pro svoji nepostradatelnost. Staněk nám uvádí, že v průmyslu pracovalo během roku 1945 zhruba 200 000 Němců, což představovalo více než 20% všech zaměstnanců v českých zemích.⁵⁷ Tento stav byl způsoben hlavně tím, že velká část textilního, sklářského a báňského průmyslu byla umístěna v pohraničí. Staněk o kus dále vypisuje i tabulku s konkrétními čísly o počtech Němců v jednotlivých odvětvích průmyslu, přičemž uvádí i podíl německých zaměstnanců v daném odvětví na celkovém počtu, to vše k 30. říjnu 1945. Nejvíce vyčnívající jsou údaje u textilního - 59 331 německých zaměstnanců tvořících v tomto oboru 43,8 % všech zaměstnanců, sklářského - 10 141 německých zaměstnanců tvořících v tomto oboru 44,5 % všech zaměstnanců, a u pro stát velmi důležitého báňského průmyslu, ve kterém pracovalo 31 704 osob německé národnosti, které tvořily 30,4 % všech zaměstnanců.⁵⁸ Vzhledem k tomu, že byl dostatek kvalifikované české pracovní síly, která by tyto osoby nahradila, byla většina těchto německých zaměstnanců vyjmuta z odsunu minimálně do té doby, než za ně bude nalezena náhrada. Stejný stav zůstal i na počátku roku 1946, nicméně vzhledem k společenským požadavkům na odsun co největšího množství Němců, byl nakonec stanoven k 1. květnu 1946 počet nepostradatelných Němců na 60 000 osob.⁵⁹ Toto ustanovení ale vedlo k zaslání velké vlny žádostí z různých pohraničních podniků o ponechání některých zaměstnanců, protože za ně stále nebyla náhrada. Odsun německých kvalifikovaných sil vyvolal velký nedostatek kvalifikovaných sil, které musely být nahrazeny méně kvalifikovanými osobami, což ostatně uvádí Staněk i ve své další práci: „*Průmysl českých zemí ztratil podle pozdějších zpráv v průběhu tzv. řádného odsunu asi 166 000 – 168 000 německých zaměstnanců, které se sice podařilo nahradit, ale kvalifikační úroveň nově zařazených sil se příliš nepřipomínala.*“⁶⁰ Na začátku roku 1948 bylo v průmyslu zaměstnáno stále zhruba 50 000 Němců, ale

⁵⁷ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 155.

⁵⁸ tamtéž, str. 159.

⁵⁹ tamtéž, str. 295.

⁶⁰ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 89-90.

později se různými revizemi měnil počet nepostradatelných pracovníků, což umožnilo další dílčí odsuny, a tak zůstalo v polovině roku 1949 kolem 10 000 německých horníků a 15 000 až 18 000 německých osob činných v dalších odvětvích, což ve výsledku s jejich rodinnými příslušníky dávalo počet kolem 53 000 osob.⁶¹

Poslední poměrně velkou zvláštní skupinou byly osoby z národnostně smíšených manželství. Šlo především o německé manželky českých občanů a jejich nezletilé děti. Ačkoli bylo v dekretu č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství ustanovení uvedeno, že: *„Žádosti podle §3, které podají manželky a nezletilé děti československých státních občanů, jest posuzovati blahovolně. Až do rozhodnutí o nich jest žadatele považovati za československé státní občany,“*⁶² tak chování ze strany Čechů k těmto osobám nebylo zrovna přívětivé. V roce 1946 jich bylo zhruba 15 000, ale skutečný počet osob z národnostně smíšeného manželství byl mnohem vyšší.⁶³ Postup k těmto osobám byl i ze strany úředních orgánů v dalších letech stále tvrdý, a často docházelo k tomu, že národnostně smíšené rodiny byly přemísťovány do vnitrozemí.

⁶¹ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa(1918 – 1948). Ostrava 1992. str. 91.

⁶² Dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/331945.html>

⁶³ Staněk, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa(1918 – 1948). Ostrava 1992. strany 91 a 94.

2. Rumburk a odsun

Celá tato kapitola se věnuje městu Rumburk respektive okresu Rumburk. První část podává přehledné informace o Rumburku a historii města, resp. okresu, od jeho počátku do roku 1938. Další části se postupně věnují nejprve období od osvobození města do konce roku 1945, poté období roku 1946 a následně dalšímu vývoji od roku 1947.

Město Rumburk leží v nejsevernějších Čechách v tzv. Šluknovském výběžku. Rumburk dnes leží v Ústeckém kraji ⁶⁴ a funguje jako město s rozšířenou působností pro okolní obce. ⁶⁵ Město zahrnuje též dvě dříve samostatné obce dnes Rumburk 2 – Horní Jindřichov a Rumburk 3 – Dolní Křečany. Dnes má město zhruba 11500 obyvatel ⁶⁶, z čehož je absolutní většina Čechů. Celá oblast Šluknovského výběžku, včetně města Rumburk, je od zbytku Čech oddělena Lužickými horami, takže je zdejší počasí často podstatně rozdílné než od zbytku republiky.

2.1. Rumburk do r. 1945

Nejstarším dokladem o městě Rumburk je zmínka v listině městské rady ve Zhořelci ze dne 7. července 1298. Je zde uveden jakýsi Heinricus de Romberch junior, kde Romberch má právě označovat místo jeho původu, tedy Rumburk. ⁶⁷ Název města se v jeho počátcích zřejmě často měnil a byl zřejmě odvozen ze jmen jeho tehdejších občanů např. Ronenberch, Rumberg, Rumburg, Romberger, Ronberg. Vzhledem k tomu, že v původním městském znaku se vyskytovaly dvě zkřížené ostrve a v již zmíněných názvech se často objevuje slovo Ronne, neboli ostrev, můžeme usuzovat, že byl ve svých počátcích Rumburk spojen s rodem Ronovců jejichž znakem byla právě ostrev. Již od svých počátků žilo ve městě téměř výhradně německé obyvatelstvo. Z roku 1377 pochází nejstarší doklad o městském statutu Rumburku, kdy je jako město zmiňován v, dnes bychom řekli, darovací smlouvě, ve které byl dán rumburskému kostelu půl lán pole u městečka

⁶⁴ viz. mapa v příloze

⁶⁵ Dnes města s rozšířenou působností de facto nahrazují bývalé okresy

⁶⁶ Podle Českého statistického úřadu měl Rumburk k 31.12. 2010 přesně 11 496 obyvatel Demografická ročenka měst (2001 až 2010): Tab. 421 Rumburk [online]. Zveřejněno dne: 30.9.2011 [cit.2012-03-27]. [http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/0B003262CF/\\$File/401811421.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/0B003262CF/$File/401811421.pdf)

⁶⁷ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 21.

Rumburk.⁶⁸ Později se město stalo majetkem Berků z Dubé a v průběhu 16. století mu bylo uděleno několik výsad, jako např. výčep piva a vína a pořádání výročních trhů. Postupem času se několikrát změnili majitelé města a na základě privilegia císaře Rudolfa II. ze 17. 12. 1587 se změnil městský znak do podoby, v jaké zůstává dodnes.⁶⁹ Již v těchto dobách byl Rumburk znám svojí plátenickou výrobou. Důležitým rokem pro Rumburk je rok 1681, kdy Rumburk s přilehlým panstvím získávají Liechtensteinové. První z nich Anton Florian nechal v Rumburku vybudovat kapucínský klášter, přičemž klášterní kostel sv. Vavřince s přilehlými prostory pro řeholníky byl dokončen r. 1690. Součástí areálu kláštera se též stala loretánská kaple, která byla dokončena v roce 1709. Tato loretánská kaple je kopií italské Svaté chýše a na jejím oltáři stojí též kopie černé Madony, která byla posvěcena samotným papežem. Rumburská Loreta je zároveň nejseverněji stojící kopií loretánské kaple na celém světě.⁷⁰ Na počátku 18. století přišel do Rumburku angličan Robert Allason, který v Rumburku vybudoval svoji manufakturní plátenickou firmu. Od té doby se stal Rumburk poměrně silným textilním centrem a v průběhu dalších let zde vznikaly další a další textilní firmy a rumburské výrobky byly vyváženy i do Spojených států amerických.⁷¹ Roku 1850 se Rumburk stal okresním městem. V roce 1880 měl celý rumburský okres 41 556 obyvatel z čehož bylo pouze 107 Čechů. Samotný Rumburk včetně obcí Dolní Křečany a Horní Jindřichov⁷² měl v této době 14481 obyvatel, z čehož bylo pouze 99 Čechů. V roce 1910 pak měl celý okres 45262 obyvatel, z nichž bylo 144 Čechů, takže došlo k mírnému zvýšení počtu Čechů, ale v samotném Rumburku naopak došlo k jeho zmenšení, kdy bylo ve městě pouze 62 Čechů z 16397 obyvatel.⁷³ Vůbec nejznámější událostí v historii Rumburku je tzv. Rumburská vzpoura, která vypukla 21. května 1918. Tuto vzpouru vyvolali vojáci 7. střeleckého pluku původem z Plzně, kteří se vrátili z ruského zajetí a měli být vzápětí odesláni na italskou frontu. Vzbouřenci ovládli město a rozhodli se vytáhnout směrem k Novému Boru a České Lípě, kde se chtěli spojit s dalšími českými jednotkami, a poté táhnout dál na

⁶⁸ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 24.

⁶⁹ Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

⁷⁰ Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

⁷¹ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 70.

⁷² Tyto dvě obce jsou dnes součástí Rumburku, proto jsou v této práci započítávány

⁷³ viz. tabulka č. 1, Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 94.

Prahu. Celá tato vzpoura ale skončila již u Nového Boru, kde se vzbouřenci střetli s jednotkami poslanými na potlačení vzpoury a byli poraženi. Brzy na to bylo sedm organizátorů vzpoury popraveno v Novém Boru a další tři popraveni v Rumburku, kde dnes v místě bývalého popraviště stojí pomník připomínající tyto tři popravené. Je paradoxem, že v té době ryze německé město se proslavilo vzpourou českých vojáků. V průběhu let počet Čechů v městě i celém okrese mírně stoupal. V roce 1921 bylo v celém okrese 775 Čechů z 38678 obyvatel, z toho v samotném Rumburku 435 Čechů z 14042 obyvatel. Při sčítání obyvatel z roku 1930 bylo v okrese už 1620 Čechů ze 42068 obyvatel, přičemž v Rumburku bylo 929 Čechů z 15738 obyvatel.⁷⁴ V září 1938 proběhly v Rumburku a okolí menší boje mezi československým vojskem a německými příznivci Henleinovi Sudetoněmecké strany. Rumburk byl následně v rámci Mnichovské dohody zabrán německými vojsky a 6. října 1938 zde se svým projevem vystoupil samotný Adolf Hitler.⁷⁵

2.2. Rumburk a odsun v roce 1945

Na konci války bylo město Rumburk osvobozeno dne 9. května 1945 7. pěší divizí 2. polské armády. Polští vojáci svedli těžké boje s místní jednotkou SS, která hájila strategickou křižovatku u kapucínského kláštera, při těchto bojích padlo 10 polských vojáků.⁷⁶ Po odchodu Poláků dále do vnitrozemí obsadily město sovětské jednotky, které zde zůstaly až do 4. dubna 1946.⁷⁷

Vzhledem k poměrně chaotické situaci těsně po válce se nám především pro první pololetí roku 1945 dochovalo velmi málo pramenů. V celém rumburském okrese bylo k 5. květnu 1945 37 800 obyvatel, z čehož bylo pouze 275 Čechů.⁷⁸ Podle Smetany začali první čeští osídlenci přicházet již v průběhu května a byli jimi hlavně vojáci, členové finanční stráže, poštovní úředníci a železničáři, zároveň nebylo jejich postavení úplně ideální, což dokazuje vzpomínka jednoho z nich:

⁷⁴ viz. tabulka č. 2, Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 120.

⁷⁵ Na internetových stránkách je uvedeno datum 6.9.1938, což je i vzhledem k tomu, že se pohraničí začalo obsazovat až počátkem října chybné. Smetana správně uvádí datum 6. října 1938.

Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

⁷⁶ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 131.

⁷⁷ tamtéž, str. 131.

⁷⁸ Odsun Němců a Maďarů z Československé republiky: seznamy.,13. 11. 1945, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

„Obklopovala nás neustále tak velká přesila lidí, kteří Čechy nenáviděli a dávali tento postoj více či méně najevo, že jsme na tuto skutečnost nemohli ani pomyslet, aby to v nás neprobouzelo obavy.“⁷⁹ Další vlnou osídlenců byli až v červnu a červenci lidé z východních Čech, hlavně z okresů Chrudim, Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Rychnov pod Kněžnou a Ústí nad Orlicí, kromě nich přicházeli do celého Šluknovského výběžku i lidé ze středních Čech, hlavně z okresů Mladá Boleslav, Jičín, Nymburk, Kutná Hora a v jisté míře i z Prahy.⁸⁰ Ačkoli byl již 9. května ustaven místní Revoluční národní výbor(dále jen RNV), tak o jeho práci nemáme téměř žádné záznamy. O tomto výboru víme pouze to, že v jeho čele stál Hynek Vágner z Horního Jindřichova, jeden z mála českých starousedlíků v okrese.

⁸¹ Prvním stabilním úřadem, o kterém máme zprávy se tedy stala až Okresní správní komise (dále jen OSK) Rumburk vzniklá 11. června 1945, jejímiž členy byli Vladimír Goth, Jaroslav Valenta, Jan Stáhala, Bohumil Hraban, František Lipavský a Vladislav Štěrba a jejím předsedou se zároveň stal dosavadní předseda RNV Hynek Vágner. Tato komise vzápětí jmenovala i místní správní komise v jednotlivých obcích okresu včetně Rumburku.⁸² Pod správou OSK Rumburk spadalo deset obcí a to Rumburk, Horní Jindřichov, Dolní Křečany, Doubice, Rybniště, Krásná Lípa, Krásný Buk, Kyjov, Vlčí Hora a Studánka. Rumburská městská správní komise (dále jen MSK) měla ustavující sjezd ale až 19.července 1945 a podle Jozy: „MSK v Rumburku nebyla příliš stabilním orgánem a během jejího krátkého fungování se v ní vystřídalala řada osob.“⁸³

První československé jednotky se do Rumburku dostaly až 15. května 1945 a ihned dostaly rozkaz ve znění: „Všechny Němce vykažte z historických hranic. Pro udržení chodu zemědělství a průmyslu ponechte dostatečný počet dělníků.“⁸⁴ Od tohoto data můžeme mluvit o vyhánění(resp. o tzv. divokém odsunu) Němců za hranice. Vzhledem k tomu, že tento proces nebyl nijak organizován, a vzhledem k velké propustnosti hranic, které umožňovaly zpětné příchody již vyhnaných,

⁷⁹ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 135

⁸⁰ tamtéž, str. 135.

⁸¹ Joza, Petr. 2009, SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990 (1992), inventář č. 585, NAD 1021. Děčín. 2009. str. 1.

⁸² Joza, Petr. 2008, SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, inventář č. 573, NAD 1003. Děčín. 2008. str. 1 – 2.

⁸³ Joza, Petr. 2009, SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990 (1992), inventář č. 585, NAD 1021. Děčín. 2009. str. 2.

⁸⁴ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 133.

nemáme žádné přesné údaje o počtu vyhnaných osob, k tomu navíc docházelo k různým násilnostem, po kterých mohlo dojít k úmrtí takto postižených osob a také přímo k exekucím.⁸⁵ K tomu všichni občané německé národnosti měli pracovní povinnost, což zahrnovalo především uklízení města, mimo to také museli povinně navštěvovat různá kino představení, kde jim byly promítány filmy o válečných hrůzách a válečných operacích.⁸⁶ Počátek jakéhosi plánovitého vystěhování Němců a zákaz neorganizovaného odsunu se váže k datu 14. června 1945.⁸⁷ Aby se dalo na první pohled poznat, kdo je Němec a kdo ne, bylo vydáno 21. června 1945 nařízení vojenským velitelem města Rumburk mjr. Monzerem: „*Všechny osoby německé národnosti od 6 let výše bez ohledu na jejich politickou příslušnost jsou povinny nositi bílou pásku v šíři 6 cm na levém rukávu. Oni příslušníci německé národnosti protinacistického smýšlení, kteří prokáží, že zůstali Československé republice věrni a že se aktivně zúčastnili boje za její osvobození, mohou nositi na témže místě pásku rudou téže velikosti.*“⁸⁸ I potom, co byl neorganizovaný odsun zakázán, tak docházelo k dalším násilnostem a vyhánění obyvatel. O tom svědčí i stížnost rumburských antifašistů zaslaná Rudé armádě 3. července⁸⁹: „*české fašistické stvůry...pod znamením sovětské hvězdy, kterou nosí, rabují byty, pronásledují německé obyvatelstvo, antifašisty i indiferentní bez rozdílu věku, od dětí v mateřském lůně po 90leté starce je honí přes hranice. Také nemocné, churavé, invalidy a vysoce těhotné ženy vyhánějí. ... těm, kteří jsou vyhnáni z domovů, jsou odebírány ještě poslední groše a trochu těch potravin, které si směli vzít s sebou. Tak přecházejí většinou nevinní, chudí lidé, k smrti uštvaní hranici do ruského okupačního pásma. Tam pak mají žít dál, oloupení o šperky, snubní prsteny, náušnice apod. a o součásti oděvu.*“⁹⁰ Pravděpodobně právě o tomto dopise se dozvídáme též z vojenské zprávy, ve které se uvádí, že byl: „*zachycen dopis, přenášený přes hranice Josefem Wenderlichem, zaměstnaným u ruské vojenské správy v Seifhennersdorfu, Sasko. Dopis byl určen patrně tamnímu RA*

⁸⁵ Staněk mezi oblastmi s větším množstvím mrtvých uvádí i Rumbursko

Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 70.

⁸⁶ Zibnerová, Marie: Kronika města Rumburk. 1.díl (1945 – 1970), in: SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), kniha 1, inv. č. 1.

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 134-135.

⁸⁹ Ve Vlastivědě Šluknovského výběžku je ale uvedeno datum 3. června.

Melichar, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. Šluknov 2008. str. 91

⁹⁰ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 136.

*posádkovému veliteli. V dopise prosí komunistická strana – skupina Rumburk – o ochranu RA před řáděním české soldatesky, která je olupuje a vyhání z jejich domovů.“*⁹¹ Již takto těžkou a komplikovanou situaci nedokázali uklidnit ani příchozí vojáci 28. pěšího pluku⁹², kteří naopak situaci ještě více zostřili. Excesy konané jednotkami tohoto pluku při provádění odsunu, byly známy po celé oblasti severních Čech. Problémy s jednotkami 28. pěšího pluku byly hlášeny, ale převážně z okolních měst, hlavně z Varnsdorfu, i tak ale podle zprávy mjr. Haka pro Ministerstvo národní obrany docházelo ze strany armády k menším výstřelkům při podnikání evakuace, ačkoli jinak byla její spolupráce s OSK bez problémů.⁹³ Nicméně František Lis ve své vlastní zprávě konstatuje, že další hromadné evakuace Němců tímto plukem nelze doporučit, protože byli odváženi místní specialisté, přičemž se nebral ohled na průkazy o nepostradatelnosti a také byli odváženi lidé, bez toho aniž by byli nejdříve prošetřeni, tím pádem docházelo k únikům stíhaných osob.⁹⁴ Mezi 12. a 27. červencem bylo odsunuto z celého Šluknovského výběžku 4487 osob⁹⁵, což ale moc nevypovídá o tom, kolik lidí bylo odsunuto přímo z města nebo alespoň z rumburského okresu, protože v této době zahrnoval Šluknovský výběžek 3 okresy, a to rumburský, varnsdorfský a šluknovský. Nicméně se ale udává, že byl odsun organizován: „*Okresní správní komisi za součinnosti četnictva a sice tím způsobem, že denně bylo stěhováno 20-30 nacistických předáků se svými rodinami. Kromě toho byly za součinnosti 28. pěšího pluku dvě hromadné evakuační akce. Podle dosavadního odhadu bylo ze zdejšího okresu vystěhováno 7700 osob.*“⁹⁶ Tento údaj již vypovídá něco více o stavu v okrese, nicméně je to jen odhad a není zde uvedeno, jaké doby se tento odhad přesně týká. Major Hak ve své již výše zmiňované zprávě zase uvádí, že: „*Evakuaci*

⁹¹ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. CD-ROM. Dok. č. 332

⁹² Jednotky tohoto pluku přicházely do okresu na přelomu června a července, takže je možné, že výše zmiňovaný dopis o řádění českých vojáků se vztahuje právě k tomuto pluku.

⁹³ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. CD-ROM. Dok. č. 337C

⁹⁴ tamtéž, dok. č. 342A

⁹⁵ Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

⁹⁶ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 137.

v Rumburku provádí rovněž p. pl. 28 a bylo zde vyhoštěno asi 5500 obyv.“⁹⁷ Opět je to ale jen odhad dotyčného, a není zcela zřejmé zda se uvedený údaj vztahuje pouze k odsunu prováděním 28. pěším plukem, nebo k odsunu celkově. Kromě 28. pěšího pluku v okrese pravděpodobně prováděla stěhování Němců též Revoluční garda, jak vzpomíná na situaci v Krásné Lípě její obyvatel Stanislav Stražil: „*Divoký odsun provedli příslušníci tak zvané Revoluční gardy, kterou tvořili čeští občané, kteří sem byli nasazeni za války na práci. Nosili stejnokroje Afrikakorpsu, které měly pískově hnědou barvu, na rukávech měli pásy s bílými písmeny RG.*“⁹⁸ Po Postupimské konferenci, která proběhla na konci července a na začátku srpna, byl odsun pozastaven. V Rumburku nově vzniklo k 10. říjnu 1945 internační středisko v objektu tzv. „*Buschmühle*“, kde začali být obyvatelé německé národnosti soustřeďováni pro další odsun.⁹⁹ Ačkoli byl odsun pozastaven, pravděpodobně i nadále docházelo k neoprávněným transportům nehledě na nařízení. Svědčí o tom mimo jiné dokument z 22. října 1945, kde si policejní referent stěžuje OSK v Rumburku, že některé místní správní komise provádějí odsun německých obyvatel, i když je v platnosti nařízení o jeho pozastavení. Dále si v tomto dokumentu stěžuje, že takovéto transporty jsou vráceny zpět do Čech a vznikají tak velké stravovací a ubytovací problémy.¹⁰⁰ Stejný policejní referent zaslal zanedlouho 29. října OSK Rumburk instrukce, aby na základě zkušeností z uplynulých dílčích transferů, byl každý Němec řádně prověřen a aby byly vyňaty z odsunu osoby, které se dopustily zločinů podle dekretu prezidenta republiky z 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců atd.¹⁰¹ Z toho je vidno, že přípravy na pozdější odsun začaly vykazovat již známky organizovanosti, i když to nebylo bez problémů. Co se týče celkového výčtu vysídlených, tak se můžeme opřít pouze o malé množství archivních dokumentů, které informovaly o stavu obyvatelstva. První z nich uvádí ke dni 1. srpna 1945 celkem 10 499 vyhoštěných Němců z rumburského okresu z původního počtu 37 800 osob bydlících k 4. květnu

⁹⁷ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. CD-ROM. Dok. č. 337C

⁹⁸ Stražil, Stanislav: Krásná Lípa očima pamětníka. Krásná Lípa 2007. str. 21.

⁹⁹ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 138.

¹⁰⁰ Neoprávněné provádění odsunu Němců, 22.10.1945, in: SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 24, inv. č. 339.

¹⁰¹ Prověření Němců určených k odsunu, 29.10.1945, in: SOKA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 21, inv.č. 339.

1945 v rumburském okrese, což by znamenalo, že k 1. srpnu se v okrese nacházelo stále 27 301 Němců, ale stejný dokument uvádí, že k 1. listopadu ubylo celkem 147 osob a ke stejnému datu je v okrese 20 466 Němců.¹⁰² Poslední dokument z roku 1945 uvádí k 15. prosinci 1945 celkem 19 610 Němců v okrese. Jiný dokument ale uvádí že k 15. prosinci 1945 bylo v okrese 20 047 Němců.¹⁰³ Můžeme se pouze dohadovat zda-li první dokument uvádějící počet vyhoštěných Němců k 1. srpnu do tohoto počtu zahrnuje pouze vyhoštěné osoby v rámci akcí československé armády. Pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to, že do začátku armádních akcí již odešlo za hranice, nebo bylo vyhoštěno zhruba 7 000 osob německé národnosti.

2.3. Rumburk a odsun v roce 1946

Na začátku roku 1946 organizovaný odsun stále ještě neprobíhal a noví čeští osídlenci začínali být s tímto stavem značně nespokojení. Jejich nespokojenost nakonec vedla 13. března 1946, jak tvrdí Smetana, k bouřlivé demonstraci, vedoucí nakonec k propuštění zbývajících německých zaměstnanců OSK.¹⁰⁴ To vedlo i k tomu, že bylo vzápětí 14. března oficiálně otevřeno pro celý okres Pracovní a sběrné středisko v Buchmühle.¹⁰⁵ Z přehledu o situaci v okrese sepsaného pravděpodobně na začátku roku 1946 se můžeme dozvědět, že toto středisko bylo schopné pojmout najednou 2000 osob¹⁰⁶, což dokazuje i Staněk ve své knize o táborech v českých zemích, kde uvádí k 20. dubnu 1946 1769 internovaných v tomto středisku. Z roku 1946 se nám zachoval též formulář výzvy k odchodu do sběrného střediska. Tato výzva stanovuje, že do sběrného střediska je povoleno si vzít zavazadla do váhy 50 kg na jednu osobu, hotové peníze do výše 1000 RM na osobu, dále potraviny nepodléhající zkáze na 10 dnů a z cenných předmětů 1 hodinky a snubní prsten na jednu osobu. Naopak zakázáno bylo si sebou brát vkladní knížky, fotoaparáty, radiopřijímače, psací stroje, cenné koberce a kožešiny.

¹⁰² Odsun Němců a Maďarů z Československé republiky: seznamy., 13. 11. 1945, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

¹⁰³ Hlášení počtu Čechů a jich fluktuace., 21. 12. 1945, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

¹⁰⁴ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 138.

¹⁰⁵ Zpráva osídlovacího referenta, 20. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945-1960, Kniha zápisů ze schůzí okresní správní komise, kniha 1, inv. č. 1.

¹⁰⁶ Přehled o situaci v okrese Rumburk, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

Byt, ze kterého daný člověk odcházel, měl být podle pokynů správně uzavřen a klíče od něj odevzdány na shromaždišti.¹⁰⁷ Pro obyvatele tohoto střediska stejně jako pro další německé obyvatele, kteří ještě nebyli umístěni ve středisku ale nadále platila pracovní povinnost. Vzhledem k tomu, že ve městě, stejně jako v celém okrese, stále nebyl dostatek české pracovní síly, objevují se v pramenech často žádosti z různých místních firem o úplné propuštění některých osob ze střediska. Jednalo se například o specialisty přímo potřebné k práci v daných podnicích jako byl např. jistý Pavel Böhm, který měl být propuštěn ze střediska do práce v Deutsche Bank v Rumburku, protože se přímo podílel na její likvidaci.¹⁰⁸ Takovýchto žádostí byly skutečně desítky, někdy k nim byla připojena i žádost o vrácení bytu dotyčnému. V pramenech se objevují i nařízení, aby byly některé osoby propuštěny, kvůli tomu, že byly uznány za antifašisty.¹⁰⁹ Ještě po oficiálním otevření sběrného střediska 14.března, je zaznamenána žádost zasláná 26. března OSK ve Frýdlantu, aby byly pro sběrné středisko v Rumburku zapůjčeny 2 kotle na vyvařování, protože v rumburském okrese nejsou k sehnání, a bez nich není možné tábor zřídit a následně z něho provádět odsun.¹¹⁰ Z toho je patrné, jak špatná musela být situace po všech stránkách v samotném táboře. Ještě o čtyři měsíce později, v červenci 1946, zaslala MNV v Rumburku protest proti poměrům v táboře Buschmühle přímo ONV Rumburk, do jehož kompetence tábor spadal. V tomto protestním dopise upozorňuje MNV, že zjistila: *„tyto závady: nedostatečná kontrola zavazadel a odejmutých peněz a cenností, hygienické závady: jak nedostatečná desinfekce místností a hlavně latrín, nedostatečný dozor nad jedy a opiáty a nad jejich sůčtování, nedostatečná služba lékařská a konečně nepřístojné chování velitele sběrného střediska jakož i některých dozorců.“*¹¹¹ Mimo to Smetana uvádí, že na schůzi OSK 19. července byla předložena *„stížnost, že velitel sběrného střediska, jakýsi Neumann, v opilství ztloukl Němce, do obličeje a kopal*

¹⁰⁷ viz. příloha fotografie 5; Výzva, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 - 1960, Korespondence týkající se sběrného střediska Rumburk – Buschmühle, karton 31, inv. č. 202.

¹⁰⁸ Žádost o propuštění, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 - 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (jednotlivé případy řazené podle let a abecedně) - torzo, karton 31, inv. č.200.

¹⁰⁹ in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 - 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (jednotlivé případy řazené podle let a abecedně) - torzo, karton 31, inv. č.200.

¹¹⁰ Zapůjčení 2 kotlů pro sběrný tábor, 26. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence týkající se sběrného střediska Rumburk – Buschmühle, karton 31, inv. č. 202.

¹¹¹ Protest proti poměrům ve sběrném táboře v tzv. Buschmühle, 19. 7. 1946, in: SOkA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 24, inv. č. 339

je.“¹¹² Také byly známy případy znásilňování žen a týrání dětí. Život Němců v tomto táboře při čekání na jejich odsun byl tedy více než komplikovaný. Aby byl již samotný odsun do tohoto tábora nějak organizovaný, rozeslal osidlovací referent OSK Rumburk přesné pokyny všem místním úřadům a výborům. Takovéto pokyny z 5. dubna 1946 například obsahují upozornění, aby místní správní komise byly k provedení odsunu neustále připraveny: „*ježto mohu vás přes noc vyzvati a vše musí na minuty přesně probíhat.*“¹¹³ Mimo to obsahují tyto pokyny i výzvu, aby byl výběr osob proveden pečlivě, jinak by mohl být celý transport dále přes hranice i kvůli jedné osobě vrácen, a také aby byly ve sběrném středisku připraveny Češky oprávněné k prohlídce Němek. To, že výběr osob určených k přesunutí do střediska, nebyl prováděn dostatečně pečlivě s ohledem hlavně na specialisty, svědčí již výše zmíněné žádosti o propuštění z tábora.

Se samotným odsunem za hranice se v rumburském okrese začíná až v dubnu roku 1946. Jako první byl na řadě odsun do amerického pásma. 24. dubna 1946 rozeslala OSK Rumburk všem místním správním komisím čtyřstránkový soupis nejrůznějších opatření k transportům do amerického pásma. V tomto dokumentu je přikázáno, aby se úřady vyvarovaly např. rozdělování rodin při provádění odsunu. Mezi hlavní opatření se zde uvádí ustanovení hlavního pořadatele a pořadatelů vagonů. Tito pořadatelé měli být vybíráni přímo z řad Němců a měli povinnost převzít přepravní lístky od všech osob ve vagonech a vrátit je až po příjezdu do Německa po svolení amerických úřadů, také zodpovídali za to, aby v Německu nikdo neopustil vagon, dokud nebude mít příslušné povolení od úřadů. Dalším důležitým opatřením bylo, aby do sběrných středisek a při nakládání transportů byl povolen vstup pouze novinářům s povolením ministerstva informací, které ještě muselo být potvrzené vládním zmocněncem pro odsun Němců. Výjimku tvořili pracovníci OSK, kteří pořizovali fotografie pro úřední potřebu.¹¹⁴ První transport do amerického pásma ze sběrného střediska určila oblastní osidlovací úřadovna v Liberci svým dopisem ze 4. dubna 1946 na 21. dubna, do té doby měly

¹¹² Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 139.

¹¹³ Odsun Němců do sběrného střediska, pokyny.,5. 4. 1946, in: SOkA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 24, inv. č. 339

¹¹⁴ Odsun Němců do amerického okupačního pásma. Změny a doplnění určitých opatření.,24. 4. 1946, in: SOkA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992),Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 24, inv. č. 339.

být provedeny všechny přípravné práce.¹¹⁵ Následně OSK Rumburk sestavila cestovní návrh tohoto transportu. Na základě tohoto návrhu se mělo začít s přesunem Němců ze sběrného střediska na nádraží v 7 hodin ráno a samotný vlak složený ze 42 vozů obsazených 1200 osobami, měl vyrazit z Rumburku ve 12:50, odkud dále směřoval po trase Děčín, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Cheb do Wiesau v Bavorsku. Číslo tohoto transportu bylo 13082.¹¹⁶ Ještě 18. dubna zaslal okresní osidlovací referent zprávu místnímu velitelství SNB, kde ukládá SNB, aby 20. dubna převzala dozor nad nakládáním zavazadel do vlaku a aby následující den převzala dozor nad prevozem osob na nádraží, přičemž měla též zajistit bezpečnost v ulicích, kterými měly projíždět nákladní automobily s odsunovanými.¹¹⁷ Pro ilustraci, jaké bylo složení osob v tomto transportu, se můžeme dočíst v Přehledu osob odsunutých ze sběrného střediska Rumburk¹¹⁸, kde se uvádí, že v transportu z 1200 osob bylo pouze 263 mužů, 628 žen a 309 dětí. I z údajů o dalších transportech můžeme vyčíst, že poměr žen k mužům v transportech byl vždy přibližně 2:1. Z rumburského sběrného střediska byly do amerického okupačního pásma vypraveny ještě dva transporty. První z nich označený jako II. transport měl být vypraven 6.května. Bohužel ani u tohoto transportu, ani u posledního transportu se nám nedochoval cestovní plán, takže není jasné, kam transport přesně dorazil. Nicméně 3. května byla opět místnímu velitelství zaslána zpráva o zajištění nakládání zavazadel a zajištění bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že v této zprávě je uvedeno, že se svážením odsunovaných na nádraží se začne v 7 hodin ráno, můžeme přepokládat, že časový harmonogram a minimálně česká část trasy byly stejné jako u prvního transportu.¹¹⁹ V již zmiňovaném přehledu o odsunutých je uvedeno, že bylo odsunuto opět 1200 osob, přesněji 287 mužů, 614 žen a 299 dětí. 16. května 1946 zaslal okresní osidlovací referent zprávu o odbavení II. transportu

¹¹⁵ Odsun Němců – Rozvrh transportů na měsíc duben, 4. 4. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹¹⁶ Cestovní návrh, 16. 4. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹¹⁷ Odsun Němců – provedení, 18. 4. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹¹⁸ viz. příloha fotografie 3 a 4; Přehled osob, odsunutých ze sběrného střediska Rumburk, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹¹⁹ Odsun Němců dne 5. a 6. května 1946, 3. 5. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

Oblastní osidlovací úřadovně v Liberci ¹²⁰. V této zprávě uvádí, že po naložení všech osob byl odsunovaným rozdán oběd a vzhledem k tomu, že bylo v transportu 182 dětí do šesti let věku, tak bylo vydáno na každé dítě kondensované mléko na tři dny v množství 50g na osobu denně. Také je uvedeno, že v Chebu byl transport shledán nezávadným a převzetí transportu proběhlo rychle. O třetím transportu se dochovala pouze zpráva o jeho průběhu z 27. května, přičemž transport byl vypraven 21. května. Jedinou změnou oproti předešlým transportům bylo, že odsunovaní tentokrát museli na nádraží dojít a odvezení byli pouze starší a slabé osoby. Mimo to, bylo podle souhlasu ministerstva vnitra vyplaceno odsunovaným 500 RM na osobu. ¹²¹ V tomto třetím transportu bylo opět 1200 osob, z toho 292 mužů, 618 žen a 290 dětí. Další transporty byly dále směřovány do ruského okupačního pásma. K odsunu do ruského pásma byly OSK Rumburk zaslány pokyny z Oblastní osidlovací úřadovny v Liberci. Hlavní informací v těchto pokynech bylo, že odsunovaní opět dostanou 500 RM na osobu a že odsun bude probíhat po kolejích Podmokly ¹²² - Pirna a Podmokly – Plauen. ¹²³ V červnu 1946 proběhl z Rumburku pouze jeden transport, a to 9. června, opět se nám o tomto transportu dochovala až pozdější zpráva o jeho průběhu. Ze zprávy se dovídáme, že změnou oproti předchozím transportům bylo, že tentokrát cestovalo v transportu 1212 osob, protože 12 osob bylo nemocných a cestovali ve vlastním vagonu, tzn. že se celý transport skládal ze 43 vagonů. Tento transport byl označen číslem 13175/502. Transport vyrazil z Rumburku v 17:30 a podle záznamu o výdeji polévky na nádraží v Třešnicích můžeme vyvodit, že se trasa transportu až do Chebu shodovala s předchozími transporty. Sovětské orgány převzaly transport v Bad-Brambachu. ¹²⁴ Přehled odsunutých nám opět udává konkrétní čísla o transportu, odsunuto bylo 1212 osob, z toho 328 mužů, 639 žen a 245 dětí. Potom, co v červnu došlo pouze k jednomu transportu, byl odsun zrychlen a v červenci proběhly čtyři transporty. Ačkoli tedy proběhly všechny čtyři transporty, tak jasnou

¹²⁰ Zpráva o průběhu odbavení II. transportu z okresu Rumburk, 16. 5. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹²¹ Zpráva o průběhu odbavení III. transportu z okresu Rumburk, 27. 5. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹²² Podmokly dnešní součást Děčína. Tyto dvě obce byly sloučeny r. 1942. Do roku 1947 se používalo označení Děčín – Podmokly. Od té doby už se toto město jmenuje krátce Děčín.

¹²³ Pokyny pro odsun do ruského pásma, 24. 5. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹²⁴ Obec v Sasku ve výběžku na východ od Aše

zprávu máme pouze o tom prvním, který proběhl 5. července 1946. Z tohoto dne taky pochází ona zpráva adresovaná Oblastnímu velitelství SNB v České Lípě a zasláná Okresním velitelem SNB. Tato zpráva uvádí, že transport byl vypraven z nádraží v Rumburku v 4 hodiny a 45 min a čítal 1200 zdravých osob a 12 nemocných, dohromady tedy 1212 osob. V transportu bylo 316 mužů, 625 žen a 271 dětí. Transport směřoval přes Děčín do Bad Schandau.¹²⁵ Ve zprávě se také píše, že bylo zjištěno, že některé rodiny si odváží více movitého majetku, než bylo stanoveno výnosem ministerstva vnitra, o čemž byla zaslána zpráva příslušným úřadům.¹²⁶ Co se týče dalších transportů, tak jediná dochovaná zpráva pochází z 1. července 1946, ve které Oblastní osidlovací úřadovna v Liberci zasílá OSK Rumburk informaci, na které dny byly další transporty určeny. Ve zprávě jsou uvedeny data 10., 16. a 25. července 1946.¹²⁷ Z nám neznámých důvodů byl ale každý z těchto transportů vypraven vždy o jeden den později, což je zaznamenáno v přehledu odsunutých. Transport z 11. července zahrnoval 1212 osob, z toho 317 mužů, 660 žen a 235 dětí. Další transport ze 17. července obsahoval 1212 osob, z čehož bylo 357 mužů, 678 žen a 177 dětí. V posledním červencovém transportu z 26. července bylo opět 1212 osob, z toho 347 mužů, 698 žen a 167 dětí. V každém z těchto transportů bylo 12 nemocných. V srpnu 1946 proběhly ještě dva podobné transporty do ruského pásma, odehrály se 3. srpna a 12. srpna. V transportu ze 3. srpna bylo 1212 osob zahrnujících 381 mužů, 642 žen a 189 dětí a v transportu z 12. srpna bylo opět 1212 osob, ovšem pouze 848 osob z rumburského okresu, 121 osob sem bylo přidáno ze šluknovského okresu a 243 osob z varnsdorfského okresu, tento transport tedy obsahoval co se týče osob z rumburského okresu, 260 mužů, 446 žen a 142 dětí. V obou transportech bylo pokaždé 12 nemocných osob. 6. srpna byla OSK Rumburk zaslána zpráva o odvolání transportů, které byly původně naplánované na 20. a 30. srpna.¹²⁸ Podle zmiňovaného přehledu odsunutých proběhlo ještě 5 transportů v období od 22. srpna do 10. října, tyto transporty byly ovšem vypravovány z okolních okresů Varnsdorf a Šluknov, a byly pouze

¹²⁵ Obec v Sasku několik kilometrů od českých hranic po proudu Labe

¹²⁶ Evakuace Němců – opatření., 5. 7. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹²⁷ Odsun Němců – určení transportů., 1. 7. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹²⁸ Odsun Němců – odvolání transportů., 6. 8. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

doplňovány o Němce z rumburského okresu, podle záznamů tedy bylo v těchto transportech odsunuto dalších 970 osob z rumburského okresu. Zbývající internovaní ve středisku Buschmühle byli převezeni do oblastního střediska ve Starém Habendorfu ¹²⁹, a samotné středisko Buschmühle bylo zrušeno k 1. prosinci 1946. ¹³⁰ Jediným dalším záznamem o dalších transportech v roce 1946 je zpráva o závadách při odsunu zaslaná OSK Rumburk 31. října 1946, ve které si přednosta osidlovací úřadovny v Liberci stěžuje, že v posledních transportech nebylo využito všech vagonů pro 1200 osob, a tak státní správě vznikají velké náklady, a že různí referenti udělují některým Němcům odklad odsunu, aniž by k tomu byl důvod, případně doplňují tyto transporty antifašisty skupiny II, což mohou pouze po předchozí dohodě s ním. ¹³¹ Celý proces samozřejmě neprobíhal úplně bez problémů, jedním z problémů byla obava z průmyslové špionáže při odsunu, kdy si údajně měli Němci i antifašisté ve svých zavazadlech odvážet vzorky zboží, patenty, vynálezy apod. z místních podniků. ¹³² Nejvíce o problémech při odsunu ovšem svědčí zpráva předsedy MSK v Horním Jindřichově určená OSK v Rumburku ze 4. května 1946. Předseda žádal o důkladné vyšetření případu vystěhování Němců z Horního Jindřichova. Podle usnesení OSK mělo být do sběrného střediska přesunuto 400 osob z této obce a 800 až 900 osob si měl převzít úřad ochrany práce na práce ve vnitrozemí, to vše mělo proběhnout 30. dubna. Problém ovšem vznikl, když si úřad ochrany práce převzal o 120 lidí méně, kteří ale nemohli být umístěni do sběrného tábora a tak podle jednoho člena OSK měli být umístěni do 6. května, kdy měl proběhnout transport za hranice, do restaurace Böhmervalde. Ovšem tam umístění Němci se libovolně vraceli zpět do svých domovů pro další věci, které si údajně mohli vzít nad předepsanou váhu. Navíc 2. května stejný člen OSK telefonoval tomuto předsedovi MSK, že tyto osoby musí být ihned přestěhovány zpět do svých původních domovů, a když si chtěl předseda tuto informaci ověřit i u dalších členů OSK a ve sběrném táboře, nedostalo se mu odpovědi. Dále ačkoli odsuny obyvatel z obcí do sběrného tábora byly v kompetenci pouze MSK, členové OSK do tohoto procesu sále zasahovali a údajně

¹²⁹ Dnes Stráž pod Nisou.

¹³⁰ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 140.

¹³¹ Odsun Němců. Závady., 31. 10. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹³² Průmyslová špionáž při odsunu Němců, 16. 5. 1946, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

se prý vyjádřili, že MSK nemá právo se nic usnášet a má jen poslouchat co mu OSK nařídí. Proto předseda MSK Horní Jindřichov chtěl nechat tuto záležitost prošetřit.

¹³³ Z toho je patrné, že minimálně při prvních odsunovacích akcích v roce 1946 vznikaly problémy, nepochopení a rozbroje mezi jednotlivými městskými správními komisemi a okresní správní komisí. Největší problémy se samozřejmě týkaly kompetencí jednotlivých úřadů, z nichž vycházelo i vzájemné nepochopení, apod. Jednotlivé místní správní komise měly v kompetenci přesun osob ze svých měst do sběrného střediska, ale samotné středisko a transporty za hranice byly v kompetenci okresní správní komise. Na schůzi ONV Rumburk dne 12. listopadu 1946 došlo na hodnocení výsledků odsunu, přičemž osidlovací referent podal zprávu: „*přičemž zvláště konstatoval, že dnešní počet Němců v okrese činí 1898 osob, z čehož připadá 966 na specialisty a příslušníky jejich rodin, 167 osob je majiteli osvědčení B, 165 osob na smíšená manželství, 15 osob na osoby, kterým bylo povoleno cestou milosti vyloučení z odsunu, 274 osob na antifašisty, 16 osob na příslušníky zahr. armády a partyzány a 46 osob na dobrovolný odsun.*“ ¹³⁴

V listopadu a prosinci též došlo i na finanční vyúčtování odsunu, oblastní sklad Fondu národní obnovy zaslal na ONV Rumburk zprávu, kde konstatuje, že od 1. dubna 1946 do 7. prosince 1946 vybavil k odsunu: „*625 osob německé národnosti, v průměrné ceně 2.200 Kč /1 osoba/ v celkové hodnotě Kč 1,375.000.- slovy jeden milion třista sedmdesát pět tisíc Kč.*“ ¹³⁵ Pokud bychom si chtěli vytvořit přehlednější obraz o tom, jak odsun v okrese proběhl a úplně změnil složení obyvatelstva v něm pouze v roce 1946, tak se můžeme opřít o pravidelná hlášení zasílaná z OSK(ONV) Rumburk do Oblastní osidlovací úřadovny v Liberci. K 1. lednu 1946 bylo v okrese hlášeno 19 934 Němců ¹³⁶, ke dni 1. červnu už to bylo pouze 10 776 občanů německé národnosti ¹³⁷, a co se týče listopadového stavu, tak se díky absenci dalších hlášení musíme opřít o výše zmíněnou zprávu osidlovacího

¹³³ Žádost o důkladné a bezstranné vyšetření případu odsunu Němců, 4. 5. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹³⁴ Zápis, 12. 11. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Kniha zápisů ze schůzí pléna a rady ONV, kniha 2, inv. č. 2.

¹³⁵ Zpráva, 10. 12. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹³⁶ Hlášení počtu Čechů a jich fluktuace, 4. 2. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

¹³⁷ Osídlení okresu Rumburk, 14. 6. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

referenta, který uvádí 12. listopadu 1946 pouze 1898 osob německé národnosti. Pokud se zaměříme konkrétně na město Rumburk v rozsahu v jakém existuje dnes, tak jsou nám oporou Periodická čtrnáctidenní hlášení o osídlení Čechoslováky a o odsunu Němců a Maďarů ¹³⁸ a výkazy o pohybech obyvatelstva zasílaná MSK(MNV) v Rumburku, Horním Jindřichově a Dolním Ehrenberku na osídlovací referát OSK(ONV) Rumburk. Z rumburských hlášení se dovídáme, že k 1. únoru 1946 bylo ve městě 3695 Čechoslováků a 5926 Němců, ke dni 15. května 1946 je stav obyvatelstva stále ještě poměrně vyrovnaný, kdy na Čechoslováky připadá 3901 osob a na Němce 4229 osob. Výrazné změny si už ale můžeme všimnout například na hlášení ke dni 31. července 1946, kdy sice počet Čechoslováků neroste tak výrazně a ve městě jich je 4507, ale znatelný je hlavně úbytek Němců, kdy jich k tomuto datu je ve městě už jen 1748. A poslední dochované hlášení, datované ke dni 15. září 1946 nám prozrazuje, že ačkoli počet Čechoslováků se téměř nezměnil a je jich 4516, tak počet Němců ve městě je 618. ¹³⁹ Co se týče Horního Jindřichova, tak hlášení k 15. únoru 1946 udává 689 Čechoslováků a 1675 Němců. Ke dni 14. června bylo ale hlášeno už 911 Čechoslováků a pouze 515 Němců, a výkaz o pohybu obyvatelstva za měsíc listopad zaslaný 3. prosince 1946 nám prozrazuje, že v obci bylo k 1. prosinci 1230 Čechoslováků a Němců bylo pouze 148. Hlášení z Dolního Ehrenberku dokazují, že 15. února 1946 bylo v obci 550 Čechoslováků a 1929 osob německé národnosti. 15. června bylo už ale poměr mezi oběma skupinami takřka vyrovnaný, kdy Čechoslováků bylo v obci 837 a Němců 953, a výkaz o pohybu obyvatelstva nám ukazuje stav k 1. prosinci 1946, kdy už bylo v obci 1086 Čechoslováků a pouze 194 Němců. ¹⁴⁰ Zatímco hlášení z Dolního Ehrenberku a Horního Jindřichova byla zasílána vždy pouze jedním úřadem a nemáme žádné jiné dokumenty s údaji, které by tato hlášení mohla vyvracet a musíme jim tedy přiznat největší pravdivostní hodnotu, tak problém vyvstává u hlášení z tehdejší samostatné obce Rumburk. Některá hlášení zasílaná z obce Rumburk na OSK resp. ONV Rumburk jsou totiž potvrzeny razítkem vyživovacího oddělení MSK Rumburk a některá hlášení jsou potvrzena razítkem přihlašovacího úřadu Sboru národní bezpečnosti Rumburk. Ve většině případů máme k určitému

¹³⁸ in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

¹³⁹ Zajímavostí je, že do tohoto hlášení bylo jinou propiskou dopsáno k počtu Němců ještě: „+256 *special. děl.*“

¹⁴⁰ Blíže k přehledu o změnách obyvatelstva tabulky v příloze

datu pouze jeden dokument označený buď jedním, nebo druhým úřadem, z čehož by tedy nebylo poznat, zda-li se tyto úřady svými odděleními liší nebo ne. Rozdílnost v údajích těchto dvou úřadů nám ale dokazuje situace, kdy se ve třech případech dochovaly k jednomu datu dokumenty zaslané na OSK oběma úřady s dosti rozdílnými údaji ¹⁴¹ Poprvé se tato rozporuplnost ukazuje, když nejprve SNB 13. května zaslalo na OSK hlášení, ve kterém uvádí, že je ve městě k 1. květnu 1946 Čechoslováků 4189 a Němců 5164, a následně 15. května 1946 zasílá MSK na OSK hlášení kde uvádí k 1. květnu počet Čechoslováků na 3901 osob a počet Němců na 4229 osob, což tvoří značný rozdíl u obou skupin obyvatelstva. Podobná je situace u údajů k 1. červnu 1946, kdy sice rozdíl na obou hlášeních není tak masivní jako v prvním případě, ale je o to patrnější, že byly tentokrát obě hlášení zaslaná ve stejný den, a to 15. června. MSK v tomto hlášení uvádí 4360 Čechoslováků a 2994 Němců, zatímco SNB uvádí 4289 Čechoslováků a 3155 Němců. Poslední případ, kdy se dochovala hlášení od obou úřadů ke stejnému dni, jsou hlášení zaslaná 15 července udávající počty obyvatel k 1. červenci 1946. MSK v tomto případě uvádí 4321 Čechoslováků a 2602 Němců a SNB uvádí 4512 Čechoslováků a 2606 Němců. Na tomto případě můžeme pozorovat, že počet Němců u obou úřadů je již téměř stejný, ale stále je značný rozdíl v počtu Čechoslováků ve městě. Z těchto případů nám vychází, že žádné oficiální údaje z tohoto roku nemůžeme brát jako stoprocentně pravdivé a vzhledem k rozdílnosti údajů, že situace v jednotlivých městech, kde byla původně německá většina, byla v tomto roce značně chaotická a i přes snahu o podávání přesných hlášení každých čtrnáct dní, nebylo jednoduché vést přesné údaje o počtu vysídlených Němců a přicházejících Čechoslováků.

2.4. Situace v Rumburku v dalších letech

Rok 1947 proběhl v rumburském okrese, co se týče odsunu a německého obyvatelstva, zřejmě v poklidu a bez jakýchkoli transportů, vzhledem k tomu, že k tomuto roku existuje minimum dokumentů. Rok 1948 se ale naopak nese ve znamení dalšího dílčího odsunu, resp. přesunu obyvatel německé národnosti. Archivní materiály uvádějí několik různých údajů o tom, kolik bylo v okrese

¹⁴¹ viz. příloha fotografie 1 a 2

Němců před začátkem odsunu a rozptylu v roce 1948. Jeden z materiálů uvádí, že v listopadu 1947 bylo v okrese 1799 Němců ¹⁴², další uvádí, že k 18. březnu 1948 bylo v okrese 1796 německé národnosti ¹⁴³, ovšem další dva dokumenty stanovují počet Němců před zahájením odsunu a rozptylu na 2105 osob ¹⁴⁴, a vzhledem k tomu, že všechny dokumenty se v podstatě shodují, že po skončení tohoto procesu zůstalo v okrese v listopadu resp. prosinci toho roku mezi 1710 a 1740 osobami ¹⁴⁵, můžeme přepokládat, že u prvních dvou dokumentů se pisatel dopustil chyby. Z těchto dokumentů se dozvídáme, že v dubnu 1948 bylo do amerického pásma odsunuto 37 osob, které následovalo v červenci dalších 37 osob. V srpnu jich bylo do stejného pásma vysídleno 33 a v září dalších 35. Poslední odsun proběhl v říjnu stejného roku a bylo v něm 50 osob. Dohromady tedy bylo do amerického pásma odsunuto 192 osob. Do ruského pásma bylo dále odsunuto 51 osob, z čehož 23 v červenci, 18 v září a posledních 10 v říjnu. Z informací o počtu přesunutých Němců do vnitrozemí se zároveň dozvídáme o tom, do kterých měst byly tyto osoby přesunuty. Naprostá většina těchto osob byla přesunuta na zemědělské práce, pouze dvě skupiny osob byly umístěny do průmyslu. Do 1. dubna bylo do vnitrozemí přesunuto 22 osob, avšak neznámo kam, dále ovšem získáváme přesnější přehled. 17. dubna bylo přesunuto 10 osob na zemědělské práce do oblasti spravované ONV Semily. 29. dubna bylo umístěno 24 osob do Trutnovského okresu. Dále bylo přemístěno 13. července 7 osob do Nymburka, které následovaly 22. července další 4 osoby. Mezitím bylo přesunuto 14. července 10 osob do Mladé Boleslavi. Později byl ještě jeden člověk odeslán do náchodského okresu a posledních 7 osob bylo 6. října 1948 přesunuto do Jáchymova. Dohromady tedy bylo přesunuto do vnitrozemí 85 osob německé národnosti. Dále se dozvídáme, že v tomto roce též uprchlo za hranice 22 osob a zároveň nám jeden z dokumentů prozrazuje, že je ještě 74 osob

¹⁴² Soupis, 28. 4. 1948, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁴³ Evidence obyvatelstva v okrese Rumburk, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁴⁴ Přehled odsunu Němců – vysídlení z ČSR od 1. 4. do 31. 10. 1948, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

Odsun Němců, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁴⁵ Každý z dokumentů byl sepsán v jiný den a podle tendence, kdy dokument z počátku listopadu uvádí 1739 osob a naopak pozdější dokument z poloviny prosince uvádí 1711 osob, můžeme počítat s tím, že tento úbytek tvoří úmrtí, protože v tomto období již nedošlo k žádnému odsunu.

zapsaných v seznamech na dodatečný odsun z celkového počtu 1712 osob německé národnosti žijících v okrese.

Podle zákona z roku 1948 museli mít nově všichni obyvatelé okresů od 1. ledna 1949 průkaz totožnosti, ovšem v okrese Rumburk, neměli obyvatelé německé národnosti de facto žádný průkaz totožnosti, protože ačkoli byl již v roce 1947 zaveden výnos ministerstva vnitra, aby byly vyhotoveny těmto osobám prozatímní potvrzení totožnosti, tak v praxi žádné takovéto potvrzení vyhotoveno nebylo. Nově tedy ONV Rumburk zažádalo o vyhotovení 2000 kusů prozatímních potvrzení totožnosti, aby již nebyly problémy s evidencí Němců, protože do této doby měli pouze legitimace specialistů nebo rodinných příslušníků, což i znesnadňovalo jejich přesun a rozptyl do vnitrozemí.¹⁴⁶ Ke dni 1. února 1949 byly okresy Rumburk, Šluknov a Varnsdorf sloučeny, do nového okresu Rumburk.¹⁴⁷ Z hlášení styčného důstojníka, ve kterém jsou uvedeny počty Němců v nově vzniklém okrese, vyjma bývalého okresu Varnsdorf, který do tohoto hlášení ještě nebyl zahrnut, se dozvídáme, že tedy na území bývalých okresů Rumburk a Šluknov se několik dní po sloučení okresů vyskytovalo 4799 osob německé národnosti, z nichž 1409 nadále podléhalo odsunu. Dozvídáme se též, že 2166 osob z celkového počtu Němců byly specialisté v průmyslu, dále 858 Němců žilo ve smíšených manželstvích, 359 jich bylo prověřených antifašistů, 3 osoby byly vyňaty z odsunu cestou milosti a 4 byly židovského původu.¹⁴⁸ Kompletnější informace o celém nově vzniklém okrese podává pozdější zpráva, která uvádí v celém okrese 6534 Němců z čehož bylo 2775 specialistů. Uvádí se zde, že si na základě nového výnosu ministerstva vnitra mohly osoby německé národnosti zažádat o dodatečný odsun do jakékoli okupační zóny v Německu, aniž by potřebovaly povolení od německých úřadů. K tomuto odsunu se přihlásilo 205 osob, z těch se 74 přihlásilo na odsun do ruské okupační zóny, 124 do americké zóny, 4 osoby do anglické a 3 osoby do francouzské zóny. Zpráva informuje též o tom, že se vyskytly žádosti průmyslových podniků o zpětný návrat Němců z vnitrozemí, všechny tyto žádosti byly ale zamítnuty pro nedostatek

¹⁴⁶ Vydávání prozatímních potvrzení totožnosti osobám německé národnosti., 10. 1. 1949, , in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Oběžníky a směrnice (vydané i doručené) týkající se právního postavení Němců a organizování tzv. odsunů apod. (řazené chronologicky), karton 30, inv. č. 196.

¹⁴⁷ Melichar, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. Šluknov 2008. s. 104

¹⁴⁸ Hlášení, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

pracovních sil ve vnitrozemí. Zajímavá je informace, že přesto, že bylo v okrese 6534 Němců, tak nově rozdávaných prozatímních potvrzení totožnosti mělo jen 2169 z nich.¹⁴⁹ Poslední přehled o počtu osob německé národnosti v okrese je z roku 1950, kdy bylo v celém okrese 5338 Němců, z toho konkrétně v městě Rumburk¹⁵⁰ nadále zůstávalo 570 osob německé národnosti, z nichž naprosté většině již bylo uděleno československé státní občanství.¹⁵¹ Musíme ovšem připomenout, že i nadále se s občany německé národnosti pracovalo a min. do roku 1967 fungovala komise pro práci s občany německé národnosti. Vyskytují se zprávy o pořádání nejrůznějších přednášek a výstav pro tyto občany, ale jak tvrdí nedatovaná zpráva z šedesátých let, tak tato komise pracovala jen z úzkou skupinou lidí, která se nadále zmenšovala v důsledku pokročilého věku většiny z nich a jejich postupnému vymírání.¹⁵²

¹⁴⁹ Přehled práce v odd. pro odsun Němců v roce 1949 od doby sloučení okresů, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁵⁰ V roce 1949 byl Rumburk sloučen s Horním Jindřichovem a Dolními Křečany.

¹⁵¹ Přehled o osobách německé národnosti, 1950, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁵² zpráva o činnosti komise pro spolupráci s občany německé národnosti při MěstNV Rumburk., in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Agenda komise pro práci s občany německé národnosti, karton 30, inv. č. 364.

3. Rumburští antifašisté a specialisté

Tato kapitola se věnuje antifašistům a také specialistům z rumburského okresu, kterých nebylo málo a dodnes jejich potomci často stále v tomto okrese bydlí a žijí.

3.1. Antifašisté

Pokud bychom chtěli zkoumat počty antifašistů ve městě, resp. okrese Rumburk a zjistit kolik jich bylo a kdy byli nuceně nebo dobrovolně odsunuti, tak máme práci značně ztíženou tím, že za rok 1945 neexistují k jejich problému téměř žádné dokumenty. Z roku 1945 víme, že: „*Při OSK byla 4. září 1945 zřízena pětičlenná komise ze státně spolehlivých Němců. Vedle tohoto orgánu vznikla v říjnu 1945 při okresním vedení KSČ kancelář tzv. Antify, vedená německým antifašistou Rudolfem Müllerem z Dolních Křečan, jejímž úkolem bylo sestavit soupis osvědčených protivníků fašismu.*“¹⁵³. Jedinou další konkrétnější zprávou o antifašistech v rumburském okrese je stížnost z 3. července, kde protestují proti řádění Čechů. Smetana uvádí, že ji podepsali členové místní skupiny KSČ, konkrétně Rudolf Müller, Karl Kaute, Jan Ströbel, Josef Wenderlich¹⁵⁴, Otto Grünwald a Franz Glathe.¹⁵⁵ Žádné přesné informace o tom kolik bylo v okrese skutečně uznaných antifašistů bohužel nemáme. Objevují se akorát útržkovité zprávy ze stížností na násilnosti páchané při odsunu prováděném 28. pěším plukem, že: „*...vojáci roztrhali a odhodili několik červených pásek Němců antifašistů...*“¹⁵⁶ První relativně přesnější informace o antifašistech v okrese se objevují až v pramenech z roku 1946. První zpráva pochází z protokolu ze schůze okresní správní komise v Rumburku ze dne 28. února 1946. Na této schůzi bylo probíráno písemné podání Antify a následně OSK vypracovalo k tomuto podání usnesení. OSK se usneslo, že pro jízdu na dráze, nepotřebují antifašisté žádné speciální potvrzení, ale stačí jim osvědčení B, které musí každý antifašista mít. Dále se OSK

¹⁵³ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 137.

¹⁵⁴ Josef Wenderlich je uváděn, jako ten kdo se snažil tuto zprávu přenést přes hranice a zároveň je společně s Rudolfem Müllerem uváděn ještě v srpnu 1949 v seznamech rumburských antifašistů, které měly být prošetřeny.

¹⁵⁵ Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 133.

¹⁵⁶ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky 2011. CD-ROM. Dok. č. 337C

dohodlo, že jakákoliv zvláštní ochrana antifašistů je zbytečná a že jim postačuje ochrana vycházející z držení osvědčení B, k tomu bylo usneseno, aby se co nejrychleji probraly žádosti o udělení statutu antifašisty.¹⁵⁷ Z března 1946 máme zprávy s konkrétními údaji, kdy bylo ve čtyřech vlacích postupně vystěhováno 799 komunistických antifašistů z okresu Rumburk. První vystěhovalecký vlak, který vezl 259 osob, přesněji 96 mužů, 124 žen a 39 dětí, odjel z Rumburku 19. března 1946.¹⁵⁸ Tento transport následoval 21. března vystěhovalecký vlak č. II, který převážel 217 osob, z toho bylo 83 mužů, 106 žen a 28 dětí.¹⁵⁹ Vystěhovalecký vlak č. III byl vypraven 24. března s 246 osobami, z nichž bylo 94 mužů, 116 žen a 36 dětí.¹⁶⁰ Poslední vlak této akce komunistické strany vyrazil 26. března a bylo v něm 77 osob, 23 mužů, 41 žen a 13 dětí.¹⁶¹ V den posledního transportu odeslala Antifa Rumburk na OSK Rumburk dopis, ve kterém komunističtí antifašisté děkují za pochopení a podporu při vystěhování a přejí českému národu hodně štěstí při budování nové ČSR. Zároveň píší: „*Odjíždíme jako jeho přátelé*“¹⁶² a budeme jako opravdové antifašisty a zastánci lidové demokracie houževnatě vytrvati v našich snazích o lepší budoucnost pracujícího lidu.“¹⁶³ Ačkoli se tato vystěhovalecká akce tvářila jako dobře předem zorganizovaná, tak víme o problémech spojených s ní. MSK v Horním Jindřichově si v dopise z 25. března stěžovala okresní správní komisi na tento odsun. V dopise konkrétně předseda OSK píše: „*Upozorňujeme tímto na nesprávný a naprosto bezplánovitý odsun Němců tzv. antifašistů ze zdejší obce ve dnech 23.- 25. března 1946.*“¹⁶⁴ Podle zprávy šlo o to, že 20. března přinesl na MSK Němec jménem Wenderlich seznam 18 rodin antifašistů, které měly být odsunuty. MSK dala tento seznam přezkoumat u velitele SNB v Rumburku, a po

¹⁵⁷ Protokol, 28. 2. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Kniha zápisů ze schůzí okresní správní komise, kniha 1, inv. č. 1.

¹⁵⁸ Vystěhovalecký vlak č.I., 19. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁵⁹ Vystěhovalecký vlak č.II., 21. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁶⁰ Vystěhovalecký vlak č.III., 24. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁶¹ Vystěhovalecký vlak č.IV., 26. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁶² Zde míněno přátelé českého národa

¹⁶³ Na této citaci je značně patrná horší čeština.

Dopis, 26. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁶⁴ Odsun Antifašistů, 25. 3. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

přezkoumání bylo bezúhonných pouze 7 rodin, zatímco ostatní byly označeny jako nevyhovující, neboť byli jejich členové buď příslušníci nacistických stran, nebo byli u Wehrmachtu. MSK Horní Jindřichov následně toto zjištění předložila OSK v Rumburku, ale vůbec se jí nedostalo odpovědi a dotyčné osoby byly odsunuty i se svým majetkem. Zároveň se nikdo z těchto osob zúčastněných onoho vystěhování úředně neodhlásil u MSK, takže nebylo známo, kolik přesně osob odešlo. Ještě 2. dubna zasílá MSK Horní Jindřichov, tentokrát přímo k rukám předsedy OSK zprávu týkající se tohoto problému, s tím, že žádali o brzkou odpověď, ale zatím se jim žádné odpovědi nedostalo.¹⁶⁵ O tom zda byli tedy lidé vystěhovaní z Horního Jindřichova opravdu antifašisté nebo došlo k pochybení, nemáme dalších zpráv, nicméně případ byl nějakým způsobem vyřešen, neboť na oné zprávě z 2. dubna je propiskou dopsáno „*Vyřízeno osobně s p.Valentou.*“¹⁶⁶ Další pátrání po osudu antifašistů je značně zkomplikované velkým množstvím nejrozličnějších seznamů, které ovšem většinou nejsou datovány. a další komplikace přináší neustálé nové a nové prošetřování již uznaných antifašistů, a s tím spojené změny v jejich seznamech. 14. května 1946 se OSK Rumburk usneslo povolit v rámci dobrovolného odsunu antifašistů odchod 800 lidí. Ze zprávy ze dne 27. července 1946 můžeme zjistit, že v okrese se pracovalo s takovou praxí, která stanovovala počet antifašistů na základě volebních výsledků Sociální demokracie a KSČ ve volbách v roce 1938. Uvádí se, že KSČ v těchto volbách obdržela 1088 hlasů a Sociální demokracie 1934 hlasů. Na základě těchto údajů zpráva vypočítává, že ve vystěhovalecké akci KSČ, která proběhla v březnu 1946, odešlo 800 antifašistů, a tím pádem v okrese zbývá ještě zhruba 280 komunistických antifašistů. Stejně se pracuje i u sociálně demokratických antifašistů. Vystěhovalecká akce schválená ministerstvem vnitra obsahovala asi 1400 osob¹⁶⁷, a tím pádem na základě volebních výsledků z roku 1938 v okrese zbývalo kolem 530 sociálně demokratických antifašistů. Tato zpráva byla označena jako „*povolení dodatečné*

¹⁶⁵ Odsun Antifašistů.,2. 4. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹⁶⁶ Pan Valenta byl předseda MSK v Horním Jindřichově na základě jeho podpisů.

¹⁶⁷ O tom, kdy tato akce proběhla nemáme žádné zprávy, můžeme se domnívat, že tato akce proběhla někdy mezi polovinou února, kdy byly upraveny zásady vystěhování antifašistů a 14. květnem, kdy se OSK dohodla, že se dál povolí vystěhování pouze 800 osob.

dobrovolné vystěhovací akce komunistické antify“¹⁶⁸ a byl k ní připojen seznam s 243 osobami, o transportu s těmito lidmi ovšem nemáme žádné zprávy. To tedy znamená, že v okrese nadále zůstávalo celkově kolem 800 antifašistů. Schůze ONV Rumburk se ale 31. července usnesla, že z řad bývalé Sociální demokracie bude uznáno nejvýše 800 osob jako antifašistů, což je v rozporu s předchozími výpočty.¹⁶⁹ 25. srpna 1946 informovala Antifa Sociální demokracie svým dopisem ONV v Rumburku o tom, že první transport jejich vystěhovalecké akce odjede 28. srpna ve 13 hodin z Rumburku.¹⁷⁰ Z přiloženého seznamu zjišťujeme že tento transport obsahoval 237 osob a byl označen jako Transport 52.¹⁷¹ Zatímco je v pramenech výslovně řečeno, že jde o první transport, tak Smetana stanovuje odjezd posledního transportu Antify na 26. srpna 1946.¹⁷² O skutečně posledním transportu organizovaném Antifou¹⁷³, se ale dozvídáme ze zprávy datované k 14. prosinci 1946. Tato zpráva informuje o tom, že byly přes zimu všechny transporty zastaveny a v oblasti Rumburského okresu zůstalo ještě 262 osob, které měly být vystěhovány a již byly schváleny a potvrzeny jako antifašisté. Antifa v této zprávě prosí, aby těmto osobám *„byly přiděleny české potravinové lístky do dne vysídlení, bylo přiděleno palivo, aby byli osvobozeni od nošení bílé pásky a aby byli osvobozeni od placení 20% rep. fondu (srážky ze mzdy).“*¹⁷⁴ O tom, kdy přesně tento transport odjel nemáme již žádné zprávy. Z roku 1947 neexistují žádné další zprávy o antifašistech. Nové informace se objevují až v roce 1948. V dokumentu ze dne 15. června 1948 bezpečnostní referent ONV v Rumburku uvádí: *„Hlásím, že v obvodu zdejšího ONV bylo v záznamu do února 1948 celkem 436 osob německé národnosti jako antifašistů.“*¹⁷⁵ Dále v tomto dokumentu uvádí, že v dubnu 1948 proběhla

¹⁶⁸ Povolení dodatečné dobrovolné vystěhovací akce komunistické antify., 27. 7. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁶⁹ Protokol, 31. 7. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Kniha zápisů ze schůzí pléna a rady ONV, kniha 2, inv. č. 2.

¹⁷⁰ Dobrovolný odchod antifašistů býv. strany něm. soc. dem., 25. 8. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁷¹ Transport 52, 25. 8. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Vystěhování antifašistů (transportní soupisy osob), karton 32, inv. č. 211.

¹⁷² Smetana, Jan: Rumburk: Město v českém Nizozemí. Rumburk 1999. str. 140.

¹⁷³ Tento měl směřovat do americké okupační zóny

¹⁷⁴ Dobrovolný odchod antifašistů soc. dem. do amerického pásma v Německu., 14. 12. 1946, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci vysídlení Němců (všeobecně), karton 30, inv. č. 199.

¹⁷⁵ Němečtí antifašisté, přezkoušení nově předložených jmenných seznamů., 15. 6. 1948, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Seznamy antifašistů (okres celkem a obce abecedně), karton 32, inv. č. 205.

revize, a po této revizi bylo z těchto 436 osob uznáno již pouze 155 osob jako antifašistů, k tomuto údaji je ovšem tužkou dopsán údaj, který připočítává dalších 131 osob a stanovuje jejich celkový počet na 286. Původních 436 osob bylo označeno za antifašisty na základě návržení Jindřichem Modelem, který navrhl 110 osob, a J. Köglerem, který navrhl 326 osob. Revizi následně provedla v dubnu 1948 SNB.¹⁷⁶ Co se týče samotného města Rumburk, tak do roku 1948 nemáme přesné údaje o tom, kolik antifašistů pocházelo přímo z města, nicméně na základě výše zmíněných zpráv víme o 68 uznaných antifašistech do dubna 1948, kteří byli přímo z Rumburku, a po revizi z dubna 1948 víme o 57 antifašistech z Rumburku. Tento údaj je ale v rozporu s údajem uváděným v seznamu MNV Rumburk, který žádal 27. července 1949 ONV v Rumburku o přešetření místních antifašistů.¹⁷⁷ V tomto seznamu je sice 56 pořadových čísel, jenže manželské páry jsou uváděné vždy do jednoho pořadového čísla, takže výsledný počet osob je 64, samozřejmě do těchto počtů a mezi antifašisty nejsou započítávány děti těchto osob. Další zprávy o těchto osobách již bohužel neexistují.

3.2. Specialisté

Již z výše uvedených údajů o počtech odsunutých osob z rumburského okresu zjišťujeme, že byla snaha provádět odsun tak, aby zaměstnanci důležitých podniků a odborníci, tzv. specialisté byli odsunuti, co nejpozději. Město Rumburk a celá okolní oblast byla po dlouhá léta převážně průmyslovou oblastí, většina zdejších firem se zabývala textilním průmyslem, který měl v celé oblasti Šluknovského výběžku dlouholetou tradici. To znamená, že zde byly tkalcovny, nitárny, barvírny, ale i s tím spojené čalounictví a podniky na výrobu vlněného zboží. Bylo zde také velké množství dalších podniků. *„V seznamu průmyslových podniků bylo v dubnu 1946 v okrese Rumburk uvedeno v provozu (tzn. typ A) přes 50 podniků. Po sčítání všech zaměstnanců jednotlivých firem se dostaneme k číslu 2956. Navíc podniky potřebovaly celkem ještě 827 zaměstnanců. Dále tu bylo na dvacet podniků typu C, tedy zastavených a šest podniků přestěhovaných. Celkem to*

¹⁷⁶ Přezkoumání antifašistů, 5. 5. 1948, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Seznamy antifašistů (okres celkem a obce abecedně), karton 32, inv. č. 205.

¹⁷⁷ Rumburk – majetek antifašistů – šetření, 27. 7. 1949, in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Agenda navrácení státního občanství antifašistům a správa jejich majetku (torzo), karton 32, inv. č. 210.

znamenal 78 podniků.“¹⁷⁸ Většina nově příchozích českých osídlenců nebyla dostatečně kvalifikovaná, aby mohla plně nahradit stávající německé zaměstnance, takže firmy, konkrétně jejich národní správci, neustále zasílali žádosti o vyjmutí svých zaměstnanců z odsunu a přidělení jim legitimace specialisty. Takovýchto žádostí se nám zachovaly desítky, a to nejen z průmyslových podniků, ale i z hotelu, obchodního domu nebo drogerie. Většinou tyto žádosti obsahují mezi deseti a dvaceti osobami, ale jsou zde i žádosti větších firem jako např. tkalcovna Waentig, která žádala ponechání 90 osob jako specialistů, přičemž by ideálně potřebovala dalších 23 osob, nebo tkalcovna Pfeifer, která požadovala zanechání 82 osob jako specialistů a dalších 120 osob k provozu nutných dokud nebudou nahrazeni Čechy.¹⁷⁹ Pokud byly některé osoby uznané jako specialisté, tak mohly v okrese zůstat i s celou svojí rodinou, což ve výsledku znamená, že v okrese muselo zůstat alespoň po většinu roku 1946 velké množství osob německé národnosti, protože byli nutně potřební k práci v podnicích. Někdy v roce 1946 vydal Osídlovací úřad v Praze směrnici *„o soupisu a evidenci odborníků – specialistů německé národnosti a Němců zvláště kvalifikovaných, kteří jsou pro svou hospodářskou důležitost vyňati z odsunu.“*¹⁸⁰ Tato směrnice obsahuje hlavně různé informace o tiskopisech a vydávání legitimací ovšem stanovuje také, *„legitimace platí jenom pokud je specialista zaměstnán v nynějším podniku, případně se souhlasem okresního úřadu ochrany práce v jiném důležitém podniku skupiny A.“* Také stanovuje podmínky odnětí takovéto legitimace. Legitimace měla být odebrán, pokud dotýčný ztratil zaměstnání, tím pádem už nebyl hospodářsky důležitý, nebo se dopustil trestného činu. Ačkoli byli držitelé takovýchto legitimací vyjmuti z odsunu, tak docházelo často nejen k jejich umísťování do sběrného střediska¹⁸¹, ale také přímo k jejich odsunu. To dosvědčuje zpráva z 2. září 1946, že ministerstvo vnitra a oblastní osídlovací úřadovna v Liberci dostávají velké

¹⁷⁸ Krumlová, Vendula: Konfiskace průmyslového majetku sudetských Němců po roce 1945 na příkladu Rumburku: bakalářská práce. Praha 2011. str. 26.

¹⁷⁹ in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Korespondence ve věci uznání statutu německých specialistů podle podniků (okres všeobecně a abecedně obce podle obcí a názvů firem), karton 32, inv. č. 212.

¹⁸⁰ Směrnice, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Oběžníky a směrnice (vydané i doručené) týkající se právního postavení Němců a organizování tzv. odsunů apod. (řazené chronologicky), karton 30, inv. č. 196.

¹⁸¹ viz výše v této práci

množství stížností na to, že jsou němečtí specialisté umísťováni do odsunu.¹⁸² Ze soupisu Němců provedeného v okrese v listopadu 1947 se dozvídáme o 513 specialistech¹⁸³, z toho 175 připadalo na tehdejší Rumburk, 115 na Dolní Křečany a 46 na Horní Jindřichov.¹⁸⁴ Evidence Němců nám k 30. listopadu 1948 uvádí stále ještě 415 specialistů v okrese.¹⁸⁵ A přehled o Němcích po sloučení tří okresů ve Šluknovském výběžku mluví o 2775 specialistech v nově vzniklém okrese.¹⁸⁶ Tyto údaje nám zároveň odpovídají na to, proč je v dnešním Šluknovském výběžku tolik potomků tehdejších specialistů, a zároveň tolik rodin s německým příjmením.

¹⁸² Nesprávný odsun německých specialistů z důležitých průmyslových podniků., 2. 9. 1946, , in: SOkA Děčín, MNV Rumburk 1945 – 1990(1992), Korespondence ve věci německého obyvatelstva a tzv. odsunu, karton 24, inv. č. 339.

¹⁸³ Do těchto údajů o specialistech jsou zahrnováni i rodinní příslušníci

¹⁸⁴ Soupis, 28. 4. 1948, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁸⁵ Evidence Němců, 30. 11. 1948, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

¹⁸⁶ Přehled práce v odd. pro odsun Němců v roce 1949 od doby sloučení okresů, in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Statistické přehledy o počtu Němců po ukončení tzv. odsunu (hlášení z obcí a sumáře), karton 33, inv. č. 218.

4. Závěr

Z celé práce je patrné, že celý proces odsunu Němců z Československa a v této práci konkrétně z Rumburku, byl velice komplikovaný. Při snaze vypátrat konkrétní počty odsunutých osob narážíme na neustálé problémy vyplývající nejen z toho, že některé materiály dnes již neexistují nebo jsou ztraceny, ale též na problémy spjaté s údaji uváděnými různými organizacemi, které se navzájem značně liší, a tak nelze stanovit přesný počet osob, které byly transportovány přes hranice, které zůstaly ve svých bydlištích, nebo které například v důsledku odsunových akcí zemřely. Ze získaných dokumentů je patrné, že nejméně informací máme k roku 1945, který byl hlavně v prvním pololetí značně chaotický, hlavně co se týče správy města Rumburk. Díky tomu se nám zachovalo minimum materiálů k městu obecně, přičemž zprávy o německém obyvatelstvu nejsou téměř žádné. Rok 1946 je naopak rokem velkého množství dokumentů, především seznamů osob, což je vzhledem k již už stabilnější správě a začátku tzv. organizovaného odsunu pochopitelné. Problémem ale je, že přes velké množství materiálů, je použitelná jen zhruba polovina, hlavně díky chybějícím datacím, navíc se z tohoto roku dochovalo velké množství nejrozličnějších žádostí jednotlivců o zachování státního občanství, propuštění ze sběrného střediska, uznání statutu specialisty, ale i žádostí o dobrovolné vystěhování. Tyto žádosti jsou ale pro práci tohoto typu prakticky nepoužitelné, protože pokud se k nim objevuje i odpověď, tak je často pouze dočasná, a tak není jisté, jestli dotyčnému člověku nebyl například zrušen status specialisty a nebyl vzápětí odsunut.

Cílem práce bylo popsat průběh celého procesu odsunu Němců z Rumburku a zjistit počty odsunutých. Toto se alespoň částečně povedlo díky tomu, že existuje několik dokumentů popisujících jednotlivé transporty, ale existují i alespoň částečné přehledy odsunutých. Stejně tak se tato práce mohla opřít o pravidelná hlášení o počtu Němců v jednotlivých obcích okresu, včetně Rumburku, a ačkoli z některých hlášení dostáváme rozdílné údaje, můžeme zjistit alespoň přibližné údaje. Odsunutí německého obyvatelstva představovalo pro samotný Rumburk, ale i jeho okolí úplnou výměnu obyvatelstva, vždyť z původního počtu zhruba 37 500 Němců žijících v tehdejším okrese Rumburk k 5. květnu 1945, jich zůstalo do konce roku 1948 pouze zhruba 1 700, což znamená vystěhování téměř 36 000 osob během

necelých tří let z oblasti zahrnující 10 obcí. Konkrétně bylo za rok 1945 vyhoštěno, resp. odsunuto z okresu Rumburk zhruba 17 000 osob, jež následovalo v roce 1946 dalších 18 000 osob, přičemž v následujících letech byly odsunuty již pouze desítky osob. Tato práce se snaží upozorňovat i na problémy spjaté hlavně s organizovaným odsunem a na to, jak těžký musel být život ve sběrných střediscích. Tyto problémy se ale týkaly pouze zmíněných 18 000 osob. Můžeme se jen dohadovat, jak těžký život muselo mít těch 17 000 tisíc odsunutých v roce 1945, z nichž většina byla spíše vyhnána než odsunuta.

Práce se též zabývala antifašisty a specialisty v oblasti Rumburska. Situace především antifašistů byla v porovnání s běžnými Němci rozhodně přívětivější, i když násilnosti a podobné excesy se nevyhnuly ani jim. Co se týká jejich počtu, tak se lze velice těžko vyznat v archivních materiálech, protože se dochovaly jen některé dokumenty popisující jejich transporty z doby dobrovolného odsunu a již samotné udělování statutu antifašisty provází nepřehlednost. Ačkoli bylo stanoveno, že za antifašisty mají být považovány hlavně osoby aktivně se účastnící boje za osvobození republiky, nicméně podle dochovaného dokumentu byli v Rumburku a okolí považováni za antifašisty všichni voliči komunistické strany a sociálně demokratické strany, aniž by se zkoumalo, kdo byl aktivní v bojích za osvobození. Nicméně z pozdější doby zase pocházejí nejrůznější revize antifašistických seznamů, takže se jejich počet značně měnil, a nelze s jistotou říci, kolik jich bylo. Pokud se zabýváme tzv. specialisty, tak u nich byla situace ještě složitější, neboť Rumburk byl v té době textilním střediskem celé oblasti a velké množství Němců pracovalo právě v tomto odvětví, přičemž měli takové odborné znalosti, které se špatně nahrazovaly. To znamenalo, že většina těchto osob byla z odsunu vyřazena, nicméně i tak docházelo k případům, kdy byly odsunuty. Tito lidé ovšem byli postupně nahrazováni Čechy, a tak byli postupně zařazováni do transportů, a tak se jejich počet neustále snižoval. Ke konci roku 1948 jich ale stále v rumburském okrese zůstávalo kolem 400, přičemž po sloučení s dalšími dvěma okolními okresy v roce 1949 vzrostl jejich počet na zhruba 2 700. Z tohoto počtu většina zůstala v Československu a dodnes můžeme narazit na jejich potomky po celém Šluknovském výběžku.

Tato práce nechce nějakým způsobem hodnotit odsun jako takový nebo ho kritizovat. Jejím úkolem je pouze samotný průběh odsunu popsat a zjistit alespoň

přibližné číselné údaje. Pokud bychom chtěli hodnotit odsun samotný, tak jak to mezi lidmi bývá, jestli ano nebo ne, případně jak, atd., tak nemůžeme stranit ani jedné straně. Na jedné straně musíme pochopit příkoří, které bylo vykonáno na osobách německé národnosti, a to čím si prošli, ale na druhou stranu se musíme vcítit do pocitů tehdejších obyvatel Československa, kteří skutečně považovali sudetské Němce za příčinu vzniku 2. světové války a považovali je za zrádce vůči Československu, nehledě na to, že část tehdejších obyvatel si pamatovala vzájemné národnostní souboje z druhé poloviny 19. století a okolnosti vzniku Československé republiky, kdy musely být pohraniční oblasti s většinou německých obyvatel, obsazeny vojensky. Těžko lze souhlasit s principem kolektivní viny, ale těžko také přijít na lepší způsob vypořádání se s danou situací. Celý odsun a jeho okolnosti celkem dobře vystihuje Tomáš Staněk: *„Přítomnost téměř tří miliónů příslušníků „poraženého národa“ v republice směřující k nastolení totalitního systému se mohla vzhledem k té podobě Evropy, která vzešla z výsledků války, stát zárodkem vážné krize na hranicích dvou protikladných mocensko-politických bloků. Tím ovšem není řečeno, že pod tlakem historických okolností přijaté řešení bylo v souladu s demokratickými pravidly a humanitními ideály, což přímo i zprostředkovaně ovlivnilo konkrétní formy vysídlovací akce se všemi z toho plynoucími následky. A tak se opět zcela hmatatelně prokázalo, že myšlení a jednání podmíněné akceptováním zásady kolektivní viny a odpovědnosti selhává lidsky pokaždé a za jakýchkoli historických podmínek.“*¹⁸⁷ Faktem je, že můžeme jen hádat jak by vypadalo Československo v dalších letech s tak velkou menšinou. Vždyť i dnes v globální době, kdy by neměl být problém v domluvě mezi národy, tak dochází k vzájemným národnostním třenicím. Důkazem toho jsou slovensko-maďarské vztahy, problémy s africkými přistěhovalci ve Francii, v Německu občasné potyčky s tureckou menšinou a pokud se vrátíme zpět a zaměříme se znovu konkrétně na město Rumburk tak vzájemné vztahy mezi Čechy a Romy. Vždyť po násilnostech ze strany Romů a následných demonstracích provázených též násilnostmi ze strany Čechů, se opět objevují názory, že by mělo dojít k nějakému odsunu Romů, nehledě na stále více se objevující radikální extremistické názory. Proto bychom měli poznávat historii naší a historii měst, ve kterých žijeme, a snažit

¹⁸⁷ Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991. str. 28.

se z minulosti poučit. Snad tato práce pomůže zvětšit přehled o jedné kapitole historie města Rumburk a o výměně jeho obyvatelstva.

5. Seznam pramenů a literatury

5.1. Prameny:

Státní okresní archiv Děčín:

- Joza, Petr. 2009, Státní okresní archiv Děčín, Městský národní výbor Rumburk 1945 – 1990 (1992), inventář č. 585, NAD 1021. Děčín. 2009.
- Joza, Petr. 2008, Státní okresní archiv Děčín, Okresní národní výbor Rumburk 1945 – 1960, inventář č. 573, NAD 1003. Děčín. 2008.
- Fond Městský národní výbor Rumburk 1945 – 1990(1992):
 - o kn – 1, inv. č. 1
 - o kt – 24, inv. č. 338, 339, 340
 - o kt – 30, inv. č. 364
- Fond Okresní národní výbor Rumburk 1945 -1960
 - o KN – 1, inv. č. 1
 - o KN – 2, inv. č. 2
 - o KT – 30, inv. č. 196, 197, 199
 - o KT – 31, inv. č. 200, 201, 202, 203, 204, 205
 - o KT – 32, inv. č. 209, 210, 211, 212
 - o KT – 33, inv. č. 213, 214, 215, 216, 217, 218
 - o KT – 34, inv. č. 227

5.2. Literatura:

- ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš (ed.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. 1. vyd. Středokluky: Susa, 2011, 955 s.
- ČERNÝ, Bohumil, Jan KŘEN, Václav KURAL a Milan OTÁHAL: Češi, Němci, odsun: diskuse nezávislých historiků. Vyd. 1. Praha: Academia, 1990, 368 s.
- KAPLAN, Karel: Pravda o Československu 1945-1948. 1. vyd. (v Československu). Praha: Panorama, 1990, 245 s.

- Krumlová, Vendula: Konfiskace průmyslového majetku sudetských Němců po roce 1945 na příkladu Rumburku: bakalářská práce. Praha 2011.
- MELICHAR, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. 1. vydání. Šluknov: Sdružení pro rozvoj Šluknovska, 2008, 250 s.
- NĚMEČEK, Jan: Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka. 1. vyd. Praha: Baronet, 2002, 152 s.
- SCHNITTNER, Rudolf: Jsem zkrátka Sudet'ák: dvanáct dopisů Jendovi. Vyd. 1. Jinočany: Nakladatelství H+H Vyšehradská, 2005, 191 s.
- SMETANA, Jan. Rumburk: Město v českém Nizozemí. 1. vydání. Rumburk: Město Rumburk, 1999, 214 s.
- STANĚK, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-1947. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, 536 s.
- STANĚK, Tomáš: Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: 1918 - 1948 : stud. materiál. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992, 111 s.
- STANĚK, Tomáš: Tábory v českých zemích 1945-1948. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, 263 s.
- STRAŠIL, Stanislav: Krásná Lípa očima pamětníka. 1. vydání. Krásná Lípa: Krásná Lípa, 2007, 29 s.

5.3. Internetové zdroje:

- Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše [online]. [cit.2012-03-27]. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>
- Historie města [online]. Zveřejněno dne: 22.11.2011 [cit.2012-03-27]. <http://www.rumburk.cz/index.php?page=1&id=24>

6. Přílohy

6.1. Tabulky

Tabulka 1 - Vývoj počtu obyvatel mezi lety 1869 - 1910 (číslo v závorce = z toho Čechů)

	Rok 1869	Rok 1880	Rok 1890	Rok 1900	Rok 1910
Rumburk město	9090	10 142 (98)	10 178 (20)	10 338 (10)	10 544 (36)
Dolní Křečany	2 154	2 280 (-)	2 183 (-)	2 528 (-)	2 663 (-)
Horní Jindřichov	1 960	2 059 (1)	2 241 (6)	2 995 (-)	3 190 (26)
Rumburk celkem	13 204	14 481 (99)	14 602 (26)	15 911 (10)	16 397 (62)
Okres celkem	40 314	41 556 (107)	41 955 (68)	43 704 (37)	45 262 (144)

Tabulka 2 - Vývoj počtu obyvatel mezi lety 1921 - 1939 (číslo v závorce = z toho Čechů)

	Rok 1921	Rok 1930	Rok 1930 ¹⁸⁸
Rumburk město	9 093 (326)	10 466 (799)	9 447
Dolní Křečany	2 293 (39)	2 469 (57)	2 370
Horní Jindřichov	2 655 (70)	2 803 (73)	2 708
Rumburk celkem	14 042 (435)	15 738 (929)	14 525
Okres celkem	38 678 (775)	42 068 (1 620)	39 366

¹⁸⁸ V tomto roce není počet Čechů uveden

Tabulka 3 - Vývoj počtu Němců v okrese v letech 1945 a 1946¹⁸⁹

Datum	Celkem osob	Mužů	Žen	Děti (do 14ti let)
1.11.1945	20 466	5 562	10 653	4 251
1.12.1945	20 113	5 461	10 475	4 177
15.12.1945	20 047	5 447	10 429	4 171
15.1.1946	19 912	5 407	10 349	4 156
1.6.1946	10 776	3 070	5 990	1 716
12.11.1946	1898	-	-	-

Tabulka 4 - Vývoj počtu Němců v Rumburku v roce 1946 na základě hlášení SNB¹⁹⁰

Datum	Celkem osob	Mužů	Žen	Děti (do 14ti let)
15.3.1946	5 909	-	-	-
15.5.1946	5 164	1 397	2 717	1 055
15.6.1946	3 155	911	1 642	603
1.7.1946	3 065	895	1 588	582
15.7.1946	2 606	795	1 301	510
1.8.1946	1 913	589	928	396

¹⁸⁹ in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

¹⁹⁰ tamtéž

Tabulka 5 - Vývoj počtu Němců v Rumburku v roce 1946 na základě hlášení MNV¹⁹¹

Datum	Celkem osob	Mužů	Žen	Děti (do 14ti let)
15.2.1946	5 926	1 603	3 144	1 179
30.3.1946	5 561	1 556	2 943	1 062
30.4.1946	4 950	1 355	2 704	891
15.5.1946	4 229	1 114	2 425	890
31.5.1946	3 918	1 200	2 092	526
15.6.1946	2 994	858	1 644	492
30.6.1946	2 830	816	1 549	465
15.7.1946	2 602	763	1 410	429
31.7.1946	1 748	514	936	298
30.8.1946	618	207	315	96

Tabulka 6 - Vývoj počtu Němců v Horním Jindřichově v roce 1946

Datum	Celkem osob	Mužů	Žen	Děti (do 14ti let)
15.2.1946	1 675	393	922	360
1.5.1946	611	122	394	95
30.5.1946	510	90	354	66
14.6.1946	515	95	354	66
31.7.1946	327	-	-	-
1.11.1946	144	-	-	-
1.12.1946	148	-	-	-

¹⁹¹ in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

Tabulka 7 - Vývoj počtu Němců v Dolních Křečanech v roce 1946

Datum	Celkem osob	Mužů	Žen	Dětí (do 14ti let)
15.2.1946	1 929	439	991	399
14.3.1946	1 912	537	981	394
29.4.1946	1 118	351	598	169
15.5.1946	1 110	350	595	165
30.5.1946	929	314	506	109
15.6.1946	953	242	600	111
1.7.1946	1 070	315	524	231
1.8.1946	496	138	196	162
1.9.1946	288	98	142	48
15.9.1946	307	103	146	58
1.11.1946	220	-	-	-
1.12.1946	194	-	-	-

6.2. Fotografie

Fotografie 1 - Hlášení Rumburk z 15.6.1946 - SNB¹⁹²

Národní správní komise v 15. června 1946
Č. j. /1946. Dne.....
Obecní správní komisi-ocidlovací referát-
v r. n. b. u. r. u. .

Y. Periodická 14 denní hlášení o ocidlování Čechoslováků a o odstavu Němců a
Bohatí.
K. J. 110.016/45 ze dne 13. února 1946.
Přílohy: 0

Ze dne 1. - 15. měsíce: června roku 1946 hlášen počet obyvatelstva
ve sleduji obci:

I. Čechoslováci: 4289 osob, z toho
muži: 1.763
ženy: 1.557
dětí do 14 let: 969

II. Němci: 3155 osob, z toho
muži: 911
ženy: 1642
dětí do 14 let: 603

z Němců, z nich bydlících, pracuje mimo polit. okres rumberský:
muži: neznámo
ženy:

III. Bohatí: 4 osob, z toho
muži: 1
ženy: 1
dětí do 14 let: 2

z Bohatí, z nich bydlících, pracuje mimo polit. okres rumberský:
muži: neznámo
ženy:

Předseda:

Referent vyřizovací: Referent ocidlovací: Ref. bezpečnostní:

¹⁹² in: SOkA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

Fotografie 2 - Hlášení Rumburk z 15.6.1946 - MSK¹⁹³

MÍSTNÍ SPRÁVNÍ KOMISE V RUMBURKU

V Rumburku dne 15. června 1946.

6117/46

Čj. 245/Sb - 46

V odpovědi uvěřte vždy číslo jednací.

Okresní správní komise -
osídlovací referát,
v RUMBURKU.

Věc: Periodická 14ti denní hlášení o osídlení Československy a o odsunu
Němců a Maďarů.

K.č. j. : 10.010/45 ze dne 13. února 1946.

Přílohy: 0

Na dně 15. měsíce června roku 1946, hlásím počet obyvatelstva
ve zdejší obci:

I. Českoslováci: 4.360...osob, z toho,
mužů...1498...
žen...1529...
dětí do 14let...1022...

II. Němci: 2.994...osob, z toho,
mužů...858...
žen...1644...
dětí do 14let...142...

Z Němců u nás bydlících, pracuje mimo politický okres rumburský:
mužů...99...
žen...148...

III. Maďarů: ✓.....osob, z toho,
mužů...✓.....
žen...✓.....
dětí do 14let.....

Z Maďarů u nás bydlících, pracuje mimo politický okres rumburský:
mužů...✓.....
žen...✓.....

Předseda: *[signature]* Vyživovací referent: *[signature]*

Okresní správní komise v Rumburku

Číslo dne: 15. 6. 1946

Čj. -1946

přil.: / ref.: *[signature]*

Spis. *[signature]*

¹⁹³ in: SOKA Děčín, ONV Rumburk 1945 – 1960, Periodická hlášení z obcí o početním stavu Čechů a Němců, karton 34, inv. č. 227.

Fotografie 3 - Přehled odsunutých osob část 1

Přehled

osob odsunutých ze sběrného střediska Rumburk

číslo transp. vajecku	datum	pásmo	osoby				z Rumburského okresu				z toho nemocní	
			celkem	z Polska	z Československa	z Karnsdorfu	muži	ženy	děti	celkem	nyh	
1.	27.4. 1946	—	americké	1200	1200	—	—	263	628	309	1200	—
2.	6.5. 1946	—	americké	1200	1200	—	—	287	674	299	1200	—
3.	27.5. 1946	—	americké	1200	1200	—	—	292	618	290	1200	—
4.	9.6. 1946	—	ruské	1212	1212	—	—	328	639	245	1212	72
5.	5.7. 1946	—	ruské	1212	1212	—	—	316	625	271	1212	72
6.	7.7. 1946	—	ruské	1212	1212	—	—	317	660	235	1212	72
7.	7.7. 1946	—	ruské	1212	1212	—	—	357	678	177	1212	72

Fotografie 4 - Přehled odsunutých osob část 2

7.	7.7.46	—	ruské	1212	1212	—	—	357	678	177	1212	72
8.	26.7.46	—	ruské	1212	1212	—	—	347	698	167	1212	72
9.	3.8.46	—	ruské	1212	1212	—	—	301	642	189	1212	72
10.	7.8.46	—	ruské	1212	848	121	243	260	446	742	848	72
11.	22.8.46	—	ruské	120	120	—	—	39	53	28	120	—
12.	30.8.46	—	Karnsdorf ruské	90	90	—	—	32	39	79	90	—
13.	18.9.46	—	Karnsdorf ruské	240	240	180	655	83	724	33	240	—
14.	23.9.46	—	americké	1165	330	—	—	705	769	56	330	—
15.	7.10.46	—	Karnsdorf ruské	790	790	—	—	69	93	28	790	—
jedinotlivci				39	39	—	—	25	8	6	39	—
16.	10.10.46	—	pro hlavy Křesťanství vst. Němci	52	52	—	—	18	20	13	52	6
				13.9.21	12.4.11	311	348	3.379	6.455	6.504	12.4.11	91
17.	1.11.44.	—	pro hlavy Křesťanství vst. Němci	112	112	—	—	43	46	21	112	—
				14.12.8	12.8.29	311	298	3.569	6.201	6.569	12.8.29	91
18.	16/4.47	—	—	8	8	—	—	2	4	2	8	—
				14.0.96	12.8.97	301	898	3563	6805	2529	12.8.97	90
19.	7/7	—	androseni	36	36	—	—	12	20	4	36	—
20.	24/7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

V Ý Z V A

Jméno a adresa, _____

Dostavte se dne _____ 1946 o _____ hodině
na shromaždiště _____ v _____
k odchodu do sběrného střediska v Rumburku za účelem evakuace s těmito
rodinnými příslušníky: _____

I. Do sběrného střediska je povoleno vzít s sebou:

- a) zavazadla ve váze 50 kg na jednu osobu (teplé šatstvo, prádlo osobní i ložní, pokrývky, podušky a nejnnutnější nádobí), svršků eventuelně i více,
- b) hotové peníze ve výši 1000.— RM. na jednu osobu,
- c) potraviny nepodléhající zkáze na 10 dnů,
- d) z cenných předmětů: 1 obyčejné hodinky a snubní prsten (u ženatých) na jednu osobu.

II. Ostatní cenné věci:

- a) hotové peníze v korunách nebo jiných valutách kromě RM.,
- b) vkladní knížky, fotoaparáty, radiopřijímače, psací stroje, cenné koberce a kožešiny je zakázáno brát s sebou.
- c) Tyto jste povinni zabaliti do balíku, opatřeného seznamem věcí a adresou. Tenž balík odevzdáte na shromaždišti.

III. Uzavření bytu:

Při odchodu z bytu jste povinen uzavřít okna, zamknout všechny vchody do bytu a zalepit klíčové dírký lepicí páskou, opatřenou Vaším podpisem. Klíče svázané ve svazku, opatřené adresou a číslem domu, odevzdáte na shromaždišti.

IV. Výstraha:

Neuposlechnutí tohoto nařízení, zejména poškození, zničení, nebo ukrytí zanechaného majetku, který má být odevzdán, jakož i napomáhání takovému jednání bude podle dekretu č. 30/45 Sb. a dekretu č. 108/45 § 19 o konfiskaci nepřátelského majetku přísně stíháno a trestáno jako sabotáž.

Referent pro evakuaci:
ZDENĚK URBAN v.r.

Tiskl J. Haase, Rumburk, n. spr.

65

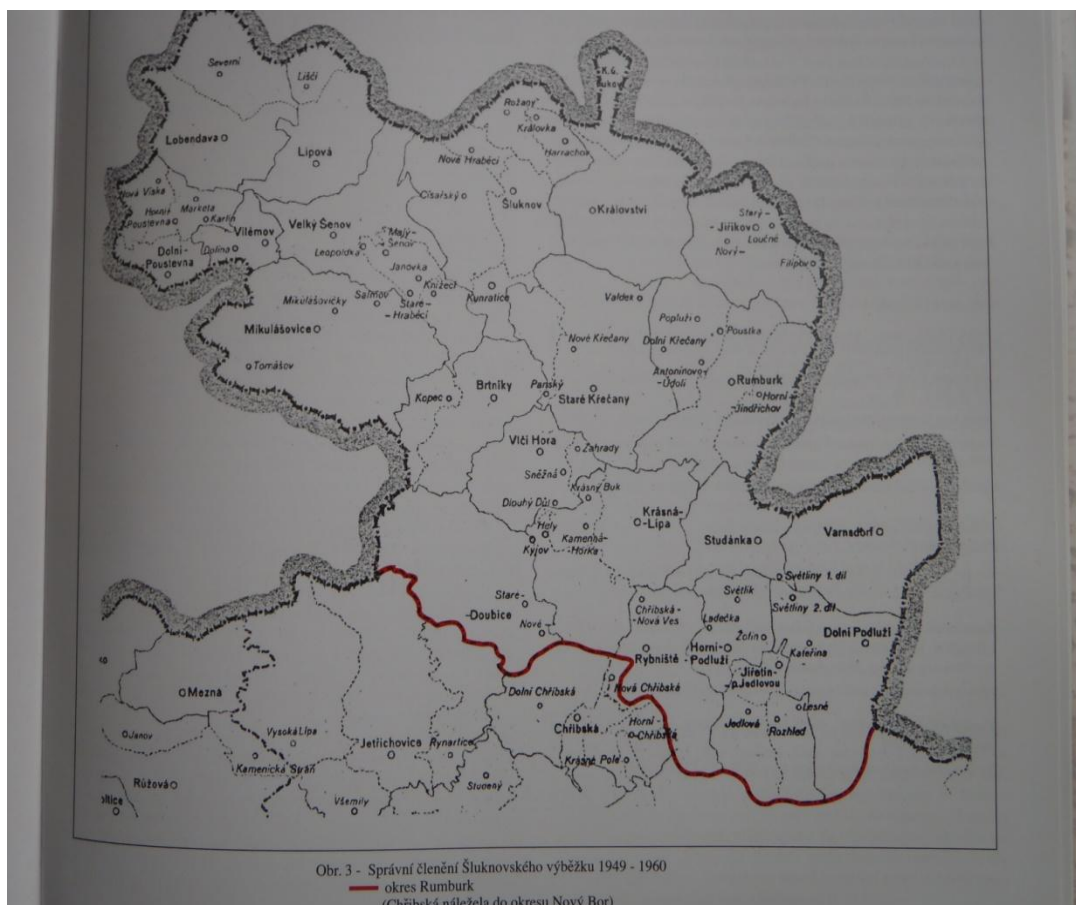
6.3. Mapy

Mapa 1- Správní členění do r. 1949¹⁹⁵

¹⁹⁵ Melichar, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. Šluknov 2008, str. 108.

Mapa 2 - Správní členění od r. 1949 do r. 1960¹⁹⁶

¹⁹⁶ Melichar, Jaroslav (a kol.): Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost. Šluknov 2008. str. 109.